

รายงานฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

การเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชน

ภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญ

โดย

นางสาวทวิตรา เจริญ

เสนอต่อ

สถาบันพระปกเกล้า

กรกฎาคม 2560

คำนำ

วัตถุประสงค์สำคัญของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักนั้น เพื่อที่จะนำตัวผู้กระทำผิด มาลงโทษทางคดีเป็นหลัก จนบางครั้งมีจำนวนคดีได้เข้าสู่ระบบกระบวนการพิจารณาคดีของศาล เป็นจำนวนมาก โดยมีผู้เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานอัยการมิได้ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมให้มีการยุติข้อพิพาทเท่าที่ควร ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวทางเบื้องต้นในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคมก่อนไปสู่กระบวนการยุติธรรมทางศาล ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนได้กระทำความผิดทางอาญา ซึ่งต้องถูกลงโทษ ย่อมก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาอย่างไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงได้ หรือกรณีผู้กระทำผิดพ้นโทษแล้ว การกลับคืนสู่ครอบครัว ชุมชน หรือสังคม มิได้รับการยอมรับเท่าที่ควร มีผู้กระทำผิดที่พ้นโทษหลายรายถูกแรงกดดันจนต้องกระทำผิดซ้ำในคดีเดิมหรือก่อคดีใหม่ พวกเขาเหล่านั้นต้องกลับเข้าสู่กระบวนการพิจารณาทางศาลและถูกจำคุกอีก ดังนั้น เพื่อที่จะหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงควรที่จะมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดจากเดิมที่เน้นเรื่อง “กระบวนการยุติธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน” (Retributive Justice) มาเป็นแนวคิดใหม่โดยการเน้นเรื่อง “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” (Restorative Justice) และกระบวนการยุติธรรมชุมชน (Communitarian Justice) แทนที่ ปัญหาอาชญากรรมเป็นเรื่องที่กระทบต่อความสัมพันธ์ส่วนบุคคลระหว่าง “ผู้กระทำผิด” “ผู้เสียหาย” และ “ชุมชน” ดังนั้น ทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบจึงควรที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเข้ามาแก้ไขปัญหาทั้งระบบ กลไกสำคัญที่จะแก้ปัญหานี้คือ ภาครัฐต้องให้ความสำคัญโดยการบัญญัติ “กระบวนการยุติธรรมชุมชน” ไว้ในกฎหมายหลักที่ใช้ในการปกครองประเทศด้วย เพื่อให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบได้กลับคืนสู่สภาพดีดังเดิม อันเป็นการสร้างความสมานฉันท์ สร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในชุมชน สังคม และประเทศชาติ

นางสาวทวิตรา เจริญ

สารบัญ

		หน้า
บทที่ 1	บทนำ	
1.1	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2	วัตถุประสงค์	3
1.3	ขอบเขตของการวิจัย	3
1.4	วิธีดำเนินการวิจัย	3
1.5	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
1.6	นิยามคำศัพท์	4
บทที่ 2	หลักการ ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1	หลักการและแนวคิด	
2.1.1	ความหมายของกระบวนการยุติธรรม	5
2.1.2	ประวัติของแนวคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชน	6
2.1.3	ความหมายของแนวคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชน	7
2.1.4	หลักการของกระบวนการยุติธรรมชุมชน	9
2.1.5	ความหมายของแนวความคิดว่าด้วยชุมชนนิยม	10
2.1.6	หลักการพื้นฐานของแนวความคิดชุมชนนิยม	11
2.2	ทฤษฎีของที่เกี่ยวข้อง	
2.2.1	ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน	14
2.2.2	ทฤษฎีประชาสังคม	18
2.2.3	ทฤษฎีชุมชนนิยม	19
2.3	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	20

บทที่ 3	ระเบียบวิธีการวิจัย	
3.1	แนวคิดในการศึกษา	22
3.2	สมมติฐาน	22
3.3	วิธีการศึกษา	23
3.4	การเก็บรวบรวมข้อมูล	23
3.5	การวิเคราะห์ข้อมูล	23
บทที่ 4	กระบวนการยุติธรรมชุมชนกับภาคประชาสังคม	
4.1	ลักษณะกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคม	24
4.2	โครงสร้างกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคม	26
4.3	การนำกระบวนการยุติธรรมชุมชนไปประยุกต์ใช้ในภาคประชาสังคม	28
4.4	การบัญญัติกระบวนการยุติธรรมชุมชนในกฎหมายรัฐธรรมนูญ	29
4.5	ยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมนำไปสู่ประชาธิปไตยแบบปรีชาหาหรือ	
บทที่ 5	สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	
5.1	สรุปผลการศึกษา	31
5.2	ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหา	32
5.3	ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป	32
บรรณานุกรม		

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องการเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและโครงสร้างทางทฤษฎีของกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมตามแนวคิดทางสังคมศาสตร์ เพื่อสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการยุติธรรมทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในประเทศไทย นอกจากนั้นเพื่อเป็นแนวทางในการบัญญัติกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมในกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยการหาข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลักสำคัญและนำแนวคิด หลักการ และทฤษฎีมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางไปปรับใช้ที่เหมาะสม จากการศึกษาพบว่า การเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญ ได้ดังนี้คือ 1. ลักษณะกระบวนการยุติธรรมในภาคประชาสังคมโดยประชาชนเป็นการเริ่มการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมขั้นต้นหรือแบบไม่เป็นทางการ 2. โครงสร้างกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมเกิดขึ้นได้โดยการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนในกฎหมายรัฐธรรมนูญ 3. การประยุกต์ใช้กระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมโดยที่ภาคประชาชนร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและส่วนภูมิภาค 4. กระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมสามารถบัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญว่าด้วยหมวดสิทธิทางกระบวนการยุติธรรมและสิทธิชุมชน 5. กระบวนการยุติธรรมชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือซึ่งสามารถบัญญัติไว้ในหมวดรับรองของกฎหมายรัฐธรรมนูญ สรุปได้ว่ากลไกทางสังคมสามารถเป็นฟันเฟืองในการขับเคลื่อนความยุติธรรมในสังคมเพื่อหารูปแบบความยุติธรรมในสังคมให้มากที่สุด

Abstract

There are four main aims of this research, firstly to study the characteristic of community justice theory especially in civil society term, the second to investigate the structure of community justice theory particularly in civil society term and applicable to Thai justice system in formal and informal ways, finally to be an approach in amendment constitution. This is a quality and documentary research which criticize and find suitable approach can be practice in legal term. There were found four mains points in a research. The first, characteristic of community justice in civil society is a beginning and informal justice system. Secondly, the main structure of community justice is established Community Committees. Moreover, the cooperation between the community and official government is necessary. Furthermore, community justice can be added in constitution on legal and community rights chapter. Ultimately, community justice is related deliberative democracy which can be added in constitution on reconciliation chapter. In conclude the social mechanic is one of sophisticated function to contribute a fair society.

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แม้ว่าประเทศไทยจะมีกฎหมายรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศมาแล้วหลายฉบับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองพุทธศักราช 2475 แต่ที่ผ่านมามีรัฐธรรมนูญของประเทศไทยยังขาดสาระหลักสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม (Justice Process) อย่างเป็นรูปธรรม มีเพียงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 นอกจากจะเป็นรัฐธรรมนูญที่ได้ปฏิรูปการเมืองแล้ว ยังได้ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมควบคู่กันไปด้วย ซึ่งถือว่าเป็นการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมที่เกิดขึ้นครั้งแรกหลังจากการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมเกี่ยวกับ “ศาล” คณิต ณ นคร (2557) กล่าวว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 มีเนื้อหาการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย ดังนี้

1. การให้ศาลหรือผู้พิพากษาเท่านั้นที่มีอำนาจออกหมายอาญา
2. การสร้างหลักประกันความเป็นอิสระของผู้พิพากษาศาลการ
3. การยกเลิกระบบการบังคับบัญชาเป็นลำดับชั้น (Bureaucracy) ในองค์กรศาลยุติธรรม
4. การปฏิรูป “ศาลพิจารณา” (Trail Court) โดยให้ศาลต้องนั่งครบองค์คณะและ

ห้ามผู้พิพากษาที่มีได้นั่งพิจารณาทำคำพิพากษา

5. การปฏิรูปการสอบสวน การปฏิรูปการสร้างโปร่งใสของการทำงานของพนักงานอัยการ การปฏิรูปเรื่องทนายความ การปฏิรูปในเรื่องพยาน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการบัญญัติความสำคัญของการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทั้ง 5 ประการข้างต้นเป็นการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมเชิงปัญหาการทำงาน วิธีการทำงานและขอบเขตอำนาจหน้าที่ของบุคคลในองค์กรกระบวนการยุติธรรมเพียงอย่างเดียว แต่ยังคงขาดการปฏิรูประบบกฎหมายในมิติทางด้านสังคมที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม เช่น ประชาชน ชุมชน และสังคม เป็นต้น ส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมพบปัญหาการดำเนินงานหลายประการกล่าวคือ

1. ระบบและโครงสร้าง

ระบบราชการของประเทศไทยเป็นระบบการรวมศูนย์อำนาจทางการปกครอง ส่งผลให้การเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมายหรือการดำเนินคดีทางกฎหมายเป็นไปอย่างล่าช้าในทุกขั้นตอน เช่น การตรวจสอบ การสืบค้น การจับกุม และการถ่วงรอก เป็นต้น ความล่าช้าที่เกิดจากการดำเนินการตามขั้นตอนกระบวนการทั้งในระบบและส่วนตัวเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม เมื่อประกอบกับลักษณะของสังคมไทยที่เป็นสังคมแนวตั้งแบบอุปถัมภ์ เจ้าหน้าที่ที่มองว่าตนเป็นผู้ใช้กฎหมายหรือเป็นตัวแทนของรัฐในการบังคับใช้อำนาจ ผลที่ตามมาคือ เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมจะมุ่งเน้นไปที่การหาผู้ที่กระทำผิดมาดำเนินการลงโทษมากกว่าการเยียวยาผู้กระทำผิดหรือหาแนวทางการแก้ปัญหา

2. วิธีการพิจารณาคดี

กระบวนการยุติธรรมยังยึดติดกับการวินิจฉัยข้อถูกผิดในการกระทำของผู้ที่กระทำ ความผิดเท่านั้น โดยขาดการวิเคราะห์ถึงภูมิหลังของผู้ที่กระทำผิดอย่างจริงจัง ยิ่งกว่านั้น วิธีการพิจารณาของศาลยังขาดกระบวนการสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากการวางโครงสร้างกระบวนการยุติธรรมที่ขาดการให้ความสำคัญและคำนึงถึงผลสัมฤทธิ์ กระบวนการยุติธรรมนั้นไม่มีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจน การขาดการบริหารงานที่ดี และการขาดความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม

3. การขาดการมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนหรือชุมชน

เนื่องจากการบัญญัติของกฎหมายให้อำนาจเจ้าหน้าที่รัฐในกระบวนการยุติธรรมไว้หลายประการ ทำให้ประชาชนขาดการได้รับอำนาจทางกฎหมายนั้น ไม่สามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม ประกอบกับสังคมไทยที่ประสบกับสภาวะการล่มสลายความเป็นชุมชนร่วมกัน จึงทำให้ประชาชนในชุมชนต่างๆ ไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางกระบวนการยุติธรรมตามอำนาจของกฎหมาย

จากปัญหาของกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ระบบและโครงสร้างของกระบวนการยุติธรรมถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหา เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยได้ให้อำนาจเจ้าหน้าที่รัฐในการพิจารณาคดีในฐานะตัวแทนของอำนาจรัฐหรือเปรียบเสมือนตัวแทนของรัฐในการบังคับใช้กฎหมายมากเกินไป โดยการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐเน้นการยึดตัวบทของกฎหมายอย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐในการพิจารณาคดีโดยยึดบทบัญญัติตามกฎหมายเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงผลสัมฤทธิ์และผลลัพธ์ที่ตามมา ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากกฎหมายไม่ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมไว้อย่างเป็นรูปธรรม

จากการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และสภาพปัญหาการดำเนินงานกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวข้างต้น พบว่าประเด็นหนึ่งกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยในปัจจุบันคือ การขาดการบัญญัติไว้ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม โดยสาเหตุเกิดจากโครงสร้างของระบบตุลาการในประเทศไทยที่ให้อำนาจเจ้าหน้าที่รัฐในการพิจารณาคดีความในฐานะตัวแทนของรัฐในการตัดสินคดีแบบเน้นการลงโทษต่อผู้กระทำความผิด โดยถือว่าเป็นการให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐเพียงอย่างเดียว การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชนในการพิจารณาคดีมีอย่างจำกัด การปฏิบัติดังกล่าวส่งผลกระทบต่อกระบวนการยุติธรรม ดังนี้

- 1) การดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมมีค่าใช้จ่ายจำนวนมาก ส่งผลให้คนที่มีฐานะไม่ดีไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างแท้จริง
- 2) การพิจารณาคดีของศาลนั้น เน้นไปที่การลงโทษผู้กระทำความผิด และการบัญญัติการกำหนดโทษที่สูงกว่ามาตรฐานสากล
- 3) จำนวนผู้ต้องขังในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นเป็นอย่างมาก จากข้อมูลของกรมราชทัณฑ์เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2558 พบว่ามีผู้ต้องขังในเรือนจำทั่วประเทศประมาณ 300,000 คน
- 4) ผู้ที่เคยกระทำความผิดขาดการยอมรับของสังคมภายนอก ผู้เคยกระทำความผิดไม่สามารถกลับเข้าไปใช้ชีวิตตามปกติสุขในสังคมหรือชุมชนเดิมได้

จากผลกระทบดังกล่าวจะเห็นได้ว่า “ชุมชน” สามารถเป็นหน่วยทางสังคมย่อยหน่วยหนึ่งที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น “ชุมชน” จึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ในการแก้ปัญหากระบวนการยุติธรรม โดยใช้ “กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนภาคประชาสังคม” ในการเข้ามามีบทบาททางกระบวนการยุติธรรม

ในปี ค.ศ. 1970 ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมแนวใหม่ที่เน้นให้มีการเยียวยาหรือชดเชย โดยเปิดโอกาสให้มีการตระหนักถึงคุณค่าของชุมชนและการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนหรือกล่าวอีกอย่างได้ว่า “ความรู้สึกห่วงหาขวัญหรือชุมชนนิยม” เป็นส่วนหนึ่งของกลไกหลักในการทำงานของกระบวนการยุติธรรมในรูปแบบต่างๆ เช่น การพิจารณาคดี การมีส่วนร่วมในการสอบสวน การร่วมให้คำปรึกษา การค้นหาความจริง และการกำหนดโทษของการกระทำความผิดเป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางในการลดปัญหาของจำนวนผู้ต้องขังที่สูงขึ้นในเรือนจำ จำนวนคดีที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรม และในอีกด้านหนึ่ง ยังเป็นการเสริมสร้างบทบาทของชุมชนในกระบวนการยุติธรรม การร่วมกันแก้ปัญหาของสังคม เป็นต้น โดยเรียกว่าวิธีการดังกล่าวนี้ว่า “กระบวนการยุติธรรมชุมชน (Community Justice)”

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าหากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการบัญญัติ “การเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญ” ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อเกิดการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยประชาสังคมได้อย่างง่ายดาย และจะส่งผลก่อให้เกิดความเที่ยงธรรม ความโปร่งใส ในกระบวนการยุติธรรมของไทยตามมาด้วย นอกจากนี้ ยังเป็นการลดช่องว่างทางกฎหมายระหว่างประชาชน (ผู้ถูกปกครอง) และรัฐ (ผู้ปกครอง) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงแนวทางการเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญ และศึกษากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของชุมชนในมิติทางสังคมศาสตร์ เพื่อเป็นทางเลือกของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักที่มีข้อบกพร่อง อันจะเป็นประโยชน์ต่อภาคประชาสังคมและกระบวนการยุติธรรมทั้งมิติมุมกว้างและมุมแคบ

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 เพื่อศึกษาลักษณะและโครงสร้างกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคม
- 1.2.2 เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้กระบวนการยุติธรรมชุมชนทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
- 1.2.3 เพื่อศึกษาแนวทางในการบัญญัติกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมในกฎหมายรัฐธรรมนูญ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งแสวงหาการเสริมสร้างกระบวนการยุติธรรมชุมชนที่เข้มแข็งภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญ เนื้อหาของงานวิจัยอยู่ภายใต้กรอบแนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาสังคมและชุมชนในกระบวนการยุติธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ในกระบวนการยุติธรรมชุมชน และเพื่อนำไปบัญญัติในกฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยศึกษาแนวคิดทางสังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ ว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมชุมชน

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

- 1.4.1 ศึกษาและแสวงหาลักษณะและโครงสร้างกระบวนการยุติธรรมชุมชน ประกอบด้วย ความสำคัญของแนวความคิดที่ว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมชุมชน โครงสร้างของกระบวนการยุติธรรมชุมชน และการเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของประชาสังคม
- 1.4.2 รวบรวมแนวคิดที่ว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมชุมชนที่มีแนวโน้มว่าจะนำมาบังคับใช้กับกฎหมายของประเทศไทย
- 1.4.3 ทำการวิเคราะห์ แนวคิด หลักการ ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า
- 1.4.4 สรุประเด็นที่เกี่ยวข้องกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมในกฎหมายรัฐธรรมนูญ
- 1.4.5 เสนอแนวทางในการพัฒนากระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมในกฎหมายรัฐธรรมนูญ

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.5.1 ทราบลักษณะและโครงสร้างขอกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคม
- 1.5.2 ทราบการประยุกต์ใช้กระบวนการยุติธรรมชุมชนทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
- 1.5.3 ทราบแนวทางในการบัญญัติกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ

1.6 นิยามคำศัพท์

- 1.6.1 “ความยุติธรรม” (Justice) หมายถึง ความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม และความชอบด้วยเหตุ
- 1.6.2 “ชุมชน” (Community) หมายถึง หมู่คณะซึ่งดำรงวิถีชีวิต ร่วมกันในห้องที่ใดห้องที่หนึ่ง โดยมีได้มีเป้าหมายหรือตกลงดำเนินกิจการอย่างหนึ่งอย่างใดร่วมกัน แต่มีสายสัมพันธ์ทางธรรมชาติ
- 1.6.3 “ยุติธรรมชุมชน” (Communitarian Justice) หมายถึง แนวคิดที่ว่าด้วยการอำนวยความสะดวกภายใต้กรอบความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice) เน้นการป้องกันปัญหาอาชญากรรมร่วมกันโดยประชาชนในชุมชนนั้น
- 1.6.4 “แนวความคิดชุมชนนิยม” (Communitarian) หมายถึง แนวคิดที่เชื่อในพลังชุมชนและความสามารถของชุมชน ว่าชุมชนจะเป็นหน่วยสำคัญในการเติมเต็มชีวิตมนุษย์ให้บริบูรณ์ เอกลักษณะของมนุษย์ สิทธิของมนุษย์ และความสามารถในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์จะเกิดสัมฤทธิ์ผลสูงสุดได้ถ้ามีชุมชนเป็นฐานรับรอง
- 1.6.5 “ประชาสังคม” (Civil Society) หมายถึง แนวคิดที่เกิดขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม
- 1.6.6 “กฎหมายรัฐธรรมนูญ” (Constitution) หมายถึง กฎหมายหลักหรือมาตรฐานกลางในการวางกฎเกณฑ์ เพื่อปกครองบ้านเมืองและสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลและหน่วยงานต่างๆ ภายในสังคม โดยกำหนดเป็นแนวกว้างๆ

บทที่ 2

หลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ได้นำหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดของการวิจัยดังนี้

2.1 หลักการและแนวคิด

- 2.1.1 ความหมายของกระบวนการยุติธรรม
- 2.1.2 ประวัติของแนวคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชน
- 2.1.3 ความหมายของแนวคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชน
- 2.1.4 หลักการของกระบวนการยุติธรรมชุมชน
- 2.1.5 ความหมายของแนวความคิดว่าด้วยชุมชนนิยม
- 2.1.6 หลักการพื้นฐานของแนวความคิดชุมชนนิยม

2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 2.2.1 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม
- 2.2.2 ทฤษฎีประชาสังคม
- 2.2.3 ทฤษฎีชุมชนนิยม

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องได้ ดังนี้

2.1 หลักการและแนวคิด

2.1.1 ความหมายของกระบวนการยุติธรรม

คำว่า “ยุติธรรม” มาจากคำ 2 คำ คือ คำว่า “ยุติ” ที่แปลว่า สิ้นสุดลงหรือจบลง และ คำว่า “ธรรม” ที่แปลว่า ชอบด้วยเหตุด้วยผลและความถูกต้อง ดังนั้น คำว่า “ยุติธรรม” ถ้าพิจารณาจากรากศัพท์ หมายถึง เรื่องราวต่างๆ ที่ยุติลงด้วยความชอบธรรมของเหตุและผล แต่ถ้าหากมองคำว่า “ยุติธรรม” ว่าเป็นกระบวนการหนึ่งในทางกฎหมายนั้นหมายถึง การยุติลงของเรื่องราวต่างๆ ของสังคม โดยยึดหลักกฎหมายอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม

ประสิทธิ์ ไชวโลกกุล (2540) กล่าวว่า สิ่งที่เรียกว่าความยุติธรรมสูงสุดที่ทุกคนแสวงหา ย่อมขึ้นอยู่กับมาตรฐานทางด้านจิตใจของมนุษย์ ผู้จะบันดาลให้มีกฎหมายและใช้กฎหมายนั้นก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่สังคม

ไพสิฐ พาณิชย์กุล (2557) อธิบายความหมายของกระบวนการยุติธรรมว่า เรามักจะใช้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับระบบกฎหมาย ระบบการปกครอง และมักจะมีนัยยะในเรื่องการมีสิทธิความเท่าเทียมกัน ความเสมอภาคในการเข้าถึงสิทธิ และการได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรม

จรัล ดิษฐาอภิชัย ได้อธิบายความหมายของกระบวนการยุติธรรมไว้ว่า เป็นกลไกและกระบวนการหรือขั้นตอนที่รัฐใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ ในการควบคุมความประพฤติและจัดการข้อพิพาทต่างๆ ที่เกิดขึ้นของคนในสังคม เพื่อสร้างให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม และรวมถึงการคุ้มครองส่งเสริมสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมือง

ดังนั้น ความหมายของคำว่า “ยุติธรรม” หมายถึง บรรทัดฐานทางสังคมที่เป็นลายลักษณ์อักษร (Written Norm) ที่ว่าด้วยเรื่องความถูกต้องในสังคม โดยบรรทัดฐานทางสังคมมีผลบังคับใช้แก่ทุกคนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน (Equal Right) และสมาชิกของสังคมสามารถเข้าถึงสิทธิ (Right Accessibility) และได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรม (Fair Treatment) จากสมาชิกของสังคมเองด้วย บรรทัดฐานนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา เพราะความยุติธรรมเป็นเสมือนหลักประกันที่จะทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข

2.1.2 ประวัติของกระบวนการยุติธรรมชุมชน

นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 อันเป็นช่วงเวลาแห่งการเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงระบบงานยุติธรรมของสังคมโลกที่เน้นการใช้ความยุติธรรมเชิงการลงโทษ (Punitive Justice) เพื่อยับยั้งผู้กระทำผิด ป้องกันสังคม และเพื่อแก้แค้นทดแทนต่ออาชญากรรมซึ่งเป็นกรอบทัศน์ที่ให้ความสำคัญต่อผู้กระทำผิดและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมว่ามีความสำคัญสูงสุด ขณะเดียวกันก็ละเลยเหยื่ออาชญากรรมและชุมชนนั้น จึงได้เกิดแนวคิดพื้นฐานยุติธรรมชุมชน (Community Justice) ที่ให้ความสำคัญกับชุมชนในการสร้างพลังเครือข่ายของสมาชิกในชุมชน เพื่อการป้องกัน ควบคุม ลดปัญหา และเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม ภายใต้แนวความคิดที่ว่าความร่วมมือของชุมชนในการปรับปรุงสภาพเงื่อนไขที่นำไปสู่การเกิดปัญหาความขัดแย้งต่อคนในชุมชนหรือสังคมด้วยกัน ที่กล่าวข้างต้นถือว่าเป็นจุดกำเนิดของแนวคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชน หลังจากนั้นมีการนำแนวความคิดยุติธรรมชุมชนไปใช้ในหลายประเทศ ดังนี้

ประเทศแคนาดา ในรัฐโนวาสโกเชียมีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน โดยมีกฎหมายรับรองและเชื่อมโยงกับหน่วยงานของรัฐจัดตั้งขึ้น โดยกำหนดให้เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ได้แก่ ตำรวจ อัยการ ศาล ราชทัณฑ์ สามารถเสนอคดีต่อคณะกรรมการชุมชนที่ประกอบไปด้วยตัวแทนสมาชิกของชุมชนที่เข้ามาทำงาน เพื่อทำหน้าที่ติดต่อกับผู้กระทำความผิดที่เกี่ยวข้องในคดี สนับสนุนและดำเนินการให้เกิดความพอใจแก่ทุกฝ่าย โดยบทบาทการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุดนี้จะทำงานเป็นส่วนหนึ่งของกระทรวงยุติธรรม รัฐจะเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณและกำกับดูแล คณะกรรมการชุมชนของประเทศแคนาดาได้ออกกฎหมายครอบคลุมการดำเนินการของคณะกรรมการชุมชนไว้ 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ

- 1) ขั้นตอนก่อนฟ้องคดี (Pre-charge)
- 2) ขั้นตอนภายหลังยื่นฟ้อง (Post-charge)
- 3) ขั้นตอนก่อนมีคำพิพากษา (Pre-Conviction)
- 4) ขั้นตอนระหว่างการรับโทษ (Post-Sentence)

ประเทศสหรัฐอเมริกาอาณัติกร ได้จัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนและอาสาสมัครในปี ค.ศ. 2002 - 2005 โดยเป็นโครงการที่ได้รับความร่วมมือระหว่าง Community Chaplaincy Program กับ Mennonite Church โดยมีชื่อว่า Circles of Support and Accountability (CSA) โดยใช้อาสาสมัครยุติธรรมเป็นกลไกสำคัญในการลดการระงับข้อพิพาทคดีอาญา โดย CSA จะประกอบไปด้วยสมาชิกหลักคือ ผู้กระทำความผิด และอาสาสมัครประมาณ 4 - 6 คน อาสาสมัครส่วนใหญ่มาจากกลุ่มความเชื่อทางศาสนา องค์กรการกุศล และกลุ่มคุมประพฤติในท้องถิ่น เป็นต้น ศูนย์ยุติธรรมชุมชนและอาสาสมัครมีหน้าที่ในการจัดการปัญหาอาชญากรรมต่อคุณภาพชีวิต พฤติกรรมต่อต้านสังคม และอาชญากรรมพื้นฐาน เป็นต้น ศูนย์ยุติธรรมชุมชนและอาสาสมัครเป็นโครงการในรูปแบบที่ริเริ่มโดยภาครัฐ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาอาชญากรรมในท้องถิ่นของตน โดยมีศูนย์กลางของศูนย์ยุติธรรมชุมชนและอาสาสมัคร คือ ผู้พิพากษาชุมชน (Community Justice Judge) ผู้ซึ่งมีบทบาท

ในเชิงรุกต่อการผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างศาลกับประชาชน เพื่อที่ทั้งสองฝ่ายจะหาความร่วมมือในการแก้ปัญหาสังคม พร้อมทั้งคอยติดตามดูแลการปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาลชุมชน

ประเทศสหรัฐอเมริกา มีการจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชน (Community Justice Center) ในปี ค.ศ. 1978 โดยมีเจ้าหน้าที่ศาลและผู้พิพากษาจะเป็นผู้รับรองข้อตกลงข้อพิพาทดังกล่าว และใช้ความหลากหลายของวิธีการ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาข้อพิพาทในชุมชนที่เกิดขึ้น โดยไม่ต้องอาศัยการฟ้องร้องดำเนินคดี ได้แก่ การไกล่เกลี่ย การชดใช้ อนุญาโตตุลาการ และการประนีประนอมข้อพิพาท เป็นต้น หลังจากนั้น ประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการพัฒนารูปแบบของศูนย์ยุติธรรมชุมชนหลากหลายรูปแบบ โดยขึ้นอยู่กับระดับความสำคัญของปัญหา

กล่าวได้ว่า ตั้งแต่ประวัติศาสตร์การกำเนิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนเห็นได้ว่า มีการนำแนวคิดกระบวนการยุติธรรมไปใช้อย่างหลากหลายแนวทาง และการนำไปใช้นั้นมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทของแต่ละสังคมนั้นๆ หรือตามสภาพปัญหาของแต่ละสังคม อย่างไรก็ตาม การนำกระบวนการยุติธรรมชุมชนไปใช้นั้นมีหลักการเหมือนกันที่ว่า การเสริมสร้างความปลอดภัยในสังคม และการดูแลคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนโดยชุมชนเป็นตัวแกนหลัก โดยชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาครัฐอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน โดยถือว่าชุมชนกับหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมภาครัฐเป็นหุ้นส่วนที่เท่าเทียมกัน

2.1.3 ความหมายของกระบวนการยุติธรรมชุมชน

กระบวนการยุติธรรมชุมชนเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) ที่ได้รับการพัฒนามาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 จนกระทั่งปัจจุบัน การพิจารณาความหมายของยุติธรรมชุมชนโดยรากศัพท์นั้นมาจากคำว่า ความยุติธรรม (Justice) และชุมชน (Community) มีความหมายครอบคลุมถึง 2 นัยยะ คือ ความยุติธรรมทางกฎหมาย (Legal Justice) และความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) อีกด้วย นักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศได้ให้ความหมายของกระบวนการยุติธรรมชุมชนไว้หลากหลาย ดังนี้

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า เป็นกระบวนการยุติธรรมที่ยับยั้งป้องกันการแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายบุคคลเท่านั้น ควรขยายหน้าที่ความรับผิดชอบออกไปให้รวมถึงการป้องกันอาชญากรรม การประนีประนอมข้อพิพาท และการแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน โดยหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมควรเข้าหาชุมชนและพัฒนาร่วมกันมีส่วนร่วมของประชาชนไปพร้อมกัน

สมชาติ เอี่ยมอนุพงษ์ ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า ประชาชน/ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของรัฐและกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น จึงเริ่มทำให้กระแสด้านต่อรัฐลดลงและที่สำคัญอย่างยิ่งคือเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยมีความร่วมมือจากภาคประชาชนเพิ่มสูงมากขึ้น

วันชัย รุจนวงศ์ ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า วิธีการเชิงกลยุทธ์ในการป้องกันและลดการเกิดอาชญากรรม โดยการสร้างเสริมความเป็นหุ้นส่วนร่วมกับชุมชน นโยบายหลักของยุติธรรมชุมชนจึงอยู่ที่การแก้ปัญหาเชิงรุกโดยมุ่งที่การป้องกัน ควบคุม และลดการเกิดอาชญากรรม รวมทั้งการเยียวยาความเสียหายจากอาชญากรรม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำรงไว้ซึ่งความปลอดภัยและความยุติธรรมในชุมชน รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

ยศศักดิ์ โกศัยกานนท์ ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า เป็นรูปแบบวิธีการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Method) ในการลดอาชญากรรมและป้องกันอาชญากรรมด้วยการสร้างและส่งเสริมการทำงานร่วมกันในลักษณะหุ้นส่วนภายในชุมชน ซึ่งนโยบายของรัฐทั้งหลายที่มุ่งต่อสู้ปัญหาอาชญากรรม เมื่อเดินตามวิธีการแนวคิดยุติธรรมชุมชนจะเน้นการทำงานในเชิงรุก (Proactive) และเน้นความสามารถในการ

แก้ปัญหา (Problem-Solving) โดยมุ่งไปที่การป้องกันอาชญากรรม, ควบคุมอาชญากรรม, ลดปัญหาอาชญากรรมและเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรม

อังกณา บุญสิทธิ์ ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า การจัดการกับปัญหาอาชญากรรมโดยการให้ชุมชนเข้ามาช่วยแก้ไขเยียวยาความเสียหายจากอาชญากรรมมาจากแนวคิดที่ว่า รัฐตระหนักในศักยภาพของชุมชนในการจัดการกับปัญหาต่างๆของชุมชนเอง

Considine ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า กระบวนการยุติธรรมมีเป้าหมายเพื่อการมีส่วนร่วมของชุมชน, การเสริมพลัง และการพัฒนา เนื่องจากพันธสัญญาของชุมชนจะมีพลังแข็งแกร่งเพิ่มมากขึ้น เมื่อผู้คนได้มีโอกาสมีกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน การสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกันเท่าๆ เป็นการนำแนวคิดยุติธรรมชุมชนมาฝึกหัดที่จะควบคุมสังคมแบบไม่เป็นทางการ โดยกระบวนการยุติธรรมชุมชนเน้นที่การป้องกันอาชญากรรมในชุมชนและยุติธรรมชุมชนมีลักษณะเป็นพลังเงียบที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิด

Karp และ Clear ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า การป้องกันอาชญากรรมในรูปแบบต่างๆและกิจกรรมต่างๆ ของหน่วยงานทั้งหลายในระบบยุติธรรมทางอาญาแบบดั้งเดิมที่ยอมเปิดหน้างานของตนให้ชุมชนสามารถเข้ามา และระบบยุติธรรมทางอาญาทำงานร่วมกันเพื่อที่จะควบคุมอาชญากรรมและความไร้ระเบียบใดๆ ในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการของรูปแบบหรือกิจกรรมนั้นๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน ยุติธรรมชุมชนจึงเป็นรากฐานสำหรับกิจกรรมใดๆ ที่ประชาชนองค์กรชุมชนท้องถิ่นทั้งหลายและระบบยุติธรรมทางอาญาทำงานร่วมกันเพื่อควบคุมอาชญากรรมและความไร้ระเบียบใดๆ ที่ประชาชน องค์กรชุมชนท้องถิ่นทั้งหลายและระบบยุติธรรมทางอาญาทำงานร่วมกันเพื่อควบคุมอาชญากรรมและความไร้ระเบียบใดๆในทั้งชุมชน เป้าหมายสำคัญของยุติธรรมชุมชนอยู่ที่ชุมชนเปลี่ยนจากการให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาเป็นรายคดีเมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้นแล้ว ด้วยการใช้กระบวนการทำงานที่ต้องพึ่งมืออาชีพ มาตรฐาน และมีกระบวนการทำงานแบบทางการมาเป็นการให้ความสำคัญต่อหลักคุณธรรม ประเพณี และวัฒนธรรม และให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าผลประโยชน์รายบุคคล

Hahn ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า เป็นกระบวนการบังคับโทษแบบไม่เป็นทางการ (Informal Process) หรือเป็นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบไม่เป็นแบบแผนพิธีการ (Sanction or Traditional Process) ที่กระทำกันในชุมชนแทนที่จะกระทำการบังคับโทษในคุก

Kuri ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า แนวคิดที่มองอาชญากรรมว่าเป็นปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทุกหน่วยควรให้ความสำคัญกับการป้องกันอาชญากรรมในชุมชนเป็นหลัก

ยุติธรรมชุมชน หมายถึง มีฐานะเป็นทุนทางสังคมที่ว่าด้วยความยุติธรรมของชาวบ้าน-ชุมชนที่ตนเองมีส่วนร่วมอย่างภาคภูมิใจ โดยสะท้อนภาพจากแนวปฏิบัติเรื่องยุติธรรมชุมชน (Community Justice) ที่เป็ความคาดหวังของกระบวนการยุติธรรมและสังคมไทยและอาจกล่าวได้ว่าเป็นทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นรากฐานของการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมที่ให้ความสำคัญกับการเคลื่อนสังคมอย่างเรียบง่าย โดยประชาชน ชุมชนในลักษณะการมีส่วนร่วมแบบหุ้นส่วนที่เท่าเทียมกัน มีความเอื้ออาทรและเพิ่มพูนสัมพันธภาพที่ดีต่อชุมชนนำไปสู่ความยุติธรรมที่สร้างสรรค์ชีวิตใหม่ มุมมองใหม่ให้แก่ชุมชนและสังคมไทยบนหลักความประหยัดภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กล่าวได้ว่า กระบวนการยุติธรรมชุมชน หมายถึง รูปแบบกระบวนการยุติธรรมที่ไม่เป็นทางการอย่างหนึ่ง โดยที่กระบวนการยุติธรรมชุมชนมีการขยายความรับผิดชอบไปยังประชาชนและชุมชนเพื่อสร้างการป้องกัน ควบคุม ลดปัญหา และเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม ลักษณะ

มาตรการของแต่ละชุมชนที่เป็นองค์ประกอบจากขนบธรรมเนียม ประเพณีปฏิบัติ ความเชื่อ ศรัทธาที่สอดคล้องกับแต่ละชุมชน กระบวนการยุติธรรมชุมชนยังเป็นการเข้ามารับผิดชอบต่อและเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนจะนำไปสู่การมีกิจกรรมร่วมกันของชุมชนเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนอีกด้วย ถือได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์เชิงปฏิบัติการโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้มแข็งของคนในชุมชนเพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน

2.1.4 หลักการกระบวนการยุติธรรมชุมชน

หลักการพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมชุมชนที่พอสรุปได้จากหนังสือชื่อว่า Community Justice: a conceptual Framework ที่เขียนโดย David R. Karp และ Todd R. Clear ไว้ 7 ประการ ดังต่อไปนี้

1) หลักประชาธิปไตย (Democratic principle)

เป็นจุดเริ่มแรกของการพิจารณาถึงการเข้าร่วมของคนในชุมชนต่อกระบวนการยุติธรรม สิทธิและความรับผิดชอบของผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย ผู้รับทราบเหตุการณ์ ผู้แทนสถาบันชุมชน และผู้ปฏิบัติงานด้านยุติธรรม ภายใต้มุมมองที่ว่าทุกฝ่ายต่างก็มีบทบาทอันเป็นเอกลักษณ์และสำคัญต่อการแก้ปัญหาด้วยความเป็นธรรมในการกระทำผิด จึงต้องอาศัยพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตยในการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในสังคม เพื่อเปิดช่องให้ประชาชน/ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการยุติธรรมได้

2) หลักการยึดบรรทัดฐานทางพฤติกรรมของชุมชน (Norm affirmation)

เป็นหลักยึดถือบรรทัดฐานที่ตอบสนองชุมชนไม่เพียงแต่ยึดถือศีลธรรมของชุมชนแต่ละบุคคลในชุมชนต้องสร้างหลักยึดถือปฏิบัติที่ว่า ตนต้องอธิบายให้ได้ถึงการกระทำที่ละเมิดต่อชีวิตคนในชุมชน เพื่อยืนยันบรรทัดฐานการยอมรับของชุมชนนี้ สำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตาม เมื่อเกิดการกระทำผิดหรือข้อพิพาทต้องให้มีกระบวนการกำหนดมาตรฐานความประพฤติและให้เหตุผลกลับมาตราฐานดังกล่าวด้วย เช่น คณะกรรมการชุมชนเข้าพบปะผู้กระทำผิดเพื่อเจรจาตกลงเกี่ยวกับการชดเชยความเสียหายและชุมชน ซึ่งคนในชุมชนสามารถตอบสนองต่ออาชญากรรมได้โดยให้คนในชุมชนสามารถชี้แจงและบังคับใช้มาตรฐานความประพฤติได้หรือการนำกระบวนการกำหนดบทบังคับออก (Sanctioning Process) จากการพิจารณาคดีในศาลแล้วหันมาใช้การแก้ปัญหาแบบไม่เป็นทางการในห้องคณะกรรมการชุมชนจะทำให้ผู้กระทำผิดสามารถเผชิญหน้ากับเพื่อนในชุมชนได้โดยตรง

3) หลักความเสมอภาคและเท่าเทียม (Egalitarian principles)

การพิจารณาถึงโอกาสทางสังคมที่เท่าเทียมกันในหลายๆเรื่อง ได้แก่ เชื้อชาติ ศาสนา การศึกษาและความยากจน เป็นต้น ลักษณะของชุมชนที่มีความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องเหล่านี้มักเป็นชุมชนที่ขาดหรือไม่มีทรัพยากร ที่จะสามารถนำมาใช้กับการจัดการกับปัญหาอาชญากรรมในชุมชนของตนเองได้ การเพิ่มความเสมอภาคโดยสร้างความสามารถให้แก่ชุมชน เช่น โครงการเสริมสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและพลังชุมชนได้นั้น ย่อมเป็นการลดความรู้สึกไม่เท่าเทียมกันในชุมชน และสร้างโอกาสทางสังคมที่เท่าเทียมกัน จึงเป็นกลยุทธ์ของยุติธรรมชุมชนที่จะใช้จัดการแก้ปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น

4) หลักคุ้มครองปลอดภัยสาธารณะ (Public Safety)

การให้ความสำคัญกับกระบวนการลดความหวาดกลัวของชุมชนต่อปัญหาอาชญากรรมและคุณภาพชีวิตของชุมชนที่มาจากความเชื่อมั่นในเรื่องความปลอดภัย เมื่อเข้ามาอยู่ร่วมกันในชุมชนนั้นๆ

5) หลักถักทอสายสัมพันธ์ (Inclusive principle)

การยืนยันความเป็นสมาชิกของชุมชนที่เกิดจากความสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันที่ไม่สามารถจะซื้อหาได้ด้วยเงินตรา กลายเป็นยุทธศาสตร์ยุติธรรมชุมชนที่จะต้องไม่ทิ้งสมาชิกคนใดคนหนึ่งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยวเดียวดายตามลำพัง ย่อมหมายความว่า สักวันหนึ่งผู้กระทำผิดต้องคืนกลับชุมชน ดังนั้น

ระบบยุติธรรมทางอาญาต้องหาทางแก้ไขฟื้นฟู ให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือถักทอผู้กระทำผิดเหล่านั้น ให้เข้ากับความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เพื่อไม่ให้สมาชิกเหล่านั้นเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นคนด้อยโอกาสหรือเป็นคนแปลกหน้าในชุมชนนั้น ซึ่งความคิดดังกล่าวจะทำให้เกิดการต่อต้านสังคมและจะนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำขึ้นมาอีก

6) หลักพึ่งพาอาศัยกัน (Mutuality principle)

การให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ อยู่รวมกันอย่างสันติสุข ภายใต้กิจกรรมที่มาจากความร่วมมือกัน อันเป็นมาตรฐานทางคุณธรรมขั้นต่ำที่สุด คือ อย่างน้อยที่สุดต้องยึดมั่นในหลักการอยู่รวมกันอย่างสันติสุข ส่วนคุณธรรมขั้นสูงคือการยึดมั่นในหลักการทำงานร่วมกันกับทุกภาคส่วนและกับชุมชนในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างพึ่งพาซึ่งกันและกัน การที่ทุกภาคส่วนที่ทำงานร่วมกันต่างก็บรรลุเป้าหมายโดยใช้หลักการพึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวก (Prosocial Behavior) ด้วยการใช้มาตรการต่างๆ ได้แก่ การให้ผู้กระทำผิดทำงานบริการสาธารณะ การเข้ามามีส่วนร่วมในการรณรงค์ป้องกันอาชญากรรมของชุมชน การให้การเรียนรู้ทักษะทางสังคม และการควบคุมและสอดส่องแก่เยาวชนและอื่นๆ เป็นต้น

7) หลักความเป็นผู้นำแบบจิตสาธารณะ (Stewardship principle)

การที่เรียกร้องให้ประชาชนสำรวจตนเองว่า ตนเป็นคนที่ยืดหยุ่นและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตัวเสียก่อน โดยเฉพาะการคำนึงคนที่ด้อยโอกาสว่าตนหรือผู้ที่อ่อนแอกว่าเพื่อสนับสนุนการสร้างทรัพยากรชุมชนในการเป็นผู้นำให้สมาชิกชุมชนสามารถที่จะทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน เพื่อก่อให้เกิดความสามารถในการทำงานร่วมของชุมชน

กล่าวสรุปได้ว่า หลักการพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมชุมชนทั้ง 7 ประการ เป็นกลยุทธ์กระบวนการยุติธรรมที่ให้ความสำคัญต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมระดับชุมชนอย่างสมัครใจเพื่อร่วมกันดูแลชุมชนที่เขาอาศัยอยู่

2.1.5 ความหมายของแนวความคิดว่าด้วยชุมชนนิยม

คำว่า Community มีความหมายในภาษาไทยว่า “ชุมชน” ถ้าพิจารณาคำภาษาอังกฤษ “Com” มีความหมาย = together และจะเห็นว่ามีความเกี่ยวข้องใกล้เคียงอีกหลายคำเช่น Communal ของชุมชนเพื่อชุมชน Common = ร่วมเป็นสมาชิกอยู่ด้วย Commune = ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด

ในต้นศตวรรษที่ 20 แนวความคิดของชุมชนนิยม (Communitarian) ได้ถูกพัฒนามาจากกลุ่มนักรัฐศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกา หลังจากที่ได้มีการฟื้นฟูอุดมคติแบบ Small town American values, Civic virtues และ Moral Consensus เป็นต้น

พจนานุกรม Oxford Advanced Learner's Dictionary English (1994) ได้ให้ความหมายของชุมชนนิยม ว่าหมายถึงกลุ่มผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่งที่มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันมีศรัทธาความเชื่อเชื่อชาติการงานหรือมีความรู้สึกนึกคิดและความสนใจที่คล้ายคลึงกันมีการเกื้อกูลการเป็นอยู่ร่วมกัน

Amitai Etzioni (1993) อธิบายว่า แนวความคิดชุมชนนิยม หมายถึง ชุมชนเป็นหน่วยย่อยที่แบ่งปันสิ่งต่างในชุมชนเพื่อผลประโยชน์ของแต่ละบุคคลและเพื่อผลประโยชน์ของชุมชนส่วนรวม หน่วยย่อยของชุมชนที่ทำหน้าที่ร่วมกันได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน อาสาสมัครขององค์กรในชุมชน เป็นต้น ฐานคิดหลักของชุมชนนิยมแต่ละบุคคลในชุมชนเป็นหน่วยประกอบย่อยที่มีความสำคัญต่อการมีขึ้นของแนวความคิดชุมชนนิยมเป็นอย่างมาก

วิทยากร เชียงกุล (2550) อธิบายว่า แนวความคิดชุมชนนิยม หมายถึง การจัดระเบียบทางสังคมรูปแบบหนึ่ง โดยการทำให้อสังคมาประกอบด้วกลุ่มย่อยเป็นแสนๆกลุ่ม เป็นชุมชนเล็กๆมากมาย ด้วยความมุ่งหวังว่าจะไม่มีคนใดคนหนึ่งในสังคมาต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวและใช้ชีวิตแต่เพียงลำพัง แต่ทุกคนจะได้รับการโอบอ้อมและช่วยเหลือจากชุมชน คนในสังคมาจะได้รับการสนับสนุนให้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นสมาชิกชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ส่งผลให้คนในสังคมาเกิดการรวมตัวกันจัดเป็นชุมชนเล็กๆมากมายและมีความหลากหลาย โดยแต่ละชุมชนมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งและแนวทางในการดำเนินงานที่ชัดเจน ซึ่งจะเป็ผลดีต่อสมาชิกทั้งทางด้านกายภาพ ด้านจิตใจ และก่อประโยชน์ต่อสังคมาโดยรวมคำอธิบายนี้ได้ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลที่อยู่ในสังคมาว่าการรวมกันเป็นปัจเจกนั้นจะนำไปสู่การรวมกลุ่มและการรวมกลุ่มนี้ทำให้ปัจเจกแต่ละคนสามารถได้รับประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันของปัจเจกนี้ได้อีกด้วย

กล่าวสรุปได้ว่า ความหมายของชุมชนนิยมเป็นแนวความคิดที่อธิบายถึงความเชื่อมโยงระหว่างบุคคลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน โดยที่ตระหนักและเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของคนในพื้นที่นั้น พื้นที่ของชุมชนเปรียบเสมือนหน่วยรวมตัวของคนในพื้นที่ขนาดเล็กซึ่งเป็นหน่วยขนาดย่อยของสังคมาในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกของชุมชนและลักษณะอีกประการหนึ่งของชุมชนนิยมก็คือ การมีอัตลักษณ์ร่วมกันของคนในชุมชน เช่น เชื้อชาติ ศาสนา ภูมิหลัง และอาชีพ เป็นต้น ดังนั้นจุดประสงค์หลักของชุมชนนิยม คือ การรวมตัวกันของแต่ละปัจเจกเพื่อเป็นการสร้างประโยชน์สูงสุดต่อสมาชิกของชุมชนและตัวชุมชนเองอีกด้วย

2.1.6 หลักการพื้นฐานของแนวความคิดชุมชนนิยม

การมีขึ้นของชุมชนนิยมนั้นมีหลักการพื้นฐานเพื่อให้แนวความคิดว่าด้วยชุมชนนิยมเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในเชิงปฏิบัติ แนวคิดหลักของชุมชนนิยมที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ประกอบด้วย 2 แนวคิดดังนี้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวถึงหลักการพื้นฐานของชุมชนนิยมโดยผู้วิจัยได้สรุปหลักการดังกล่าวไว้ 10 ประการดังนี้

1) ชุมชนที่มีขนาดเหมาะสมและจำนวนสมาชิกที่ไม่มากเกินไป หมายความว่า เพื่อที่สมาชิกทุกคนรู้จักกันซึ่งจะทำให้เกิดความยึดโยงและความรับผิดชอบต่อกัน การมีขนาดพื้นที่เล็กและจำนวนของสมาชิกที่จำกัดทำให้ทุกคนได้มีโอกาสในการได้รับการตอบสนองตามความต้องการของตนเองและของชุมชนอย่างรอบด้านแบบทั่วถึงการแบ่งชุมชนเป็นกลุ่มย่อยๆที่ซ้อนอยู่ในชุมชนใหญ่ทำให้การดูแลสมาชิกในชุมชนได้ทั่วถึงและทำให้เกิดความใกล้ชิดทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกแน่นขึ้นและสามารถดูแลด้านจิตใจได้เป็นอย่างดี จึงทำให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนดีขึ้น หลักการชุมชนนิยมเสนอว่าการจัดลักษณะกลุ่มย่อยนี้ควรจัดในรูปของกลุ่มปฐมภูมิ(Primary group) เพราะตามแนวคิดสังคมาวิทยากล่าวไว้ว่า การมีสมาชิกจำนวนน้อยนั้นทำให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงและมีความเป็นกันเองรวมทั้งจุดมุ่งหมายของการติดต่อสัมพันธ์นั้นอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ในระยะยาว

2) ชุมชนเป็นที่รวมตัวกันตามความสนใจร่วม หมายความว่า หลักการนี้ไม่จำเป็นที่จะมีการรวมตัวของชุมชนทางภูมิศาสตร์เสมอไป สามารถมีการรวมตัวกันได้เงื่อนไขอย่างอื่นอาทิ การรวมตัวของสมาชิกที่มีความสนใจหรือชื่นชอบในเรื่องที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งกระทำขึ้นโดยง่ายและช่องว่างทางความคิดของผู้คนในชุมชนก็จะแคลงการมีส่วนร่วมของสมาชิกก็จะเกิดขึ้นได้ง่ายด้วย

3) ชุมชนที่มีเป้าหมายร่วมกันและทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง หมายความว่า ทั้งในระดับชุมชนและระดับส่วนตัวของสมาชิกนั้นสามารถดำเนินไปได้พร้อมๆกันซึ่งเป้าหมายของสมาชิกควรสอดคล้องกับเป้าหมายของชุมชนและต้องสอดคล้องกับเป้าหมายของประเทศเพื่อไม่ให้เป็นการสิ้นเปลืองทรัพยากรของชาตินอกจากนี้ชุมชนจะต้องมีกิจกรรมร่วมกันโดยมีเป้าหมายเด่นชัดในการดำเนินกิจกรรม

เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องซึ่งความสัมพันธ์ที่ระหว่างสมาชิกจะค่อยๆถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

4) ชุมชนที่สมาชิกมีความสัมพันธ์ที่เข้มแข็ง หมายความว่า ชุมชนที่สมาชิกมีความผูกพันทำให้เกิดความเข้มแข็งต่อเนื่องยาวนานชุมชนจะแปรผันตรงกับความรู้สึกผูกพันตนเองเข้ากับชุมชนสมาชิก ชุมชนที่มีความรู้สึกผูกพันตัวกับชุมชนสูงชุมชนนั้นย่อมเข้มแข็งและสามารถทำกิจกรรมได้ต่อเนื่องความเข้มแข็งดังกล่าวนี้จะทำให้สามารถสร้างสรรค์คุณประโยชน์สู่ชุมชนและสังคมภายนอกได้

5) ชุมชนที่สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วม หมายความว่า การเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชนมากเท่าใดจะทำให้สมาชิกยิ่งรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของในชุมชนมากขึ้นเท่า่นั้นควรให้สมาชิกของชุมชนมีงานรับผิดชอบในชุมชนอย่างน้อยคนละอย่าง ทั้งนี้ ควรขึ้นอยู่กับความถนัดหรือความสามารถของสมาชิกและเป็นไปด้วยความสมัครใจทั้งนี้ชุมชนจะใช้วิธีจูงใจและชี้ให้สมาชิกเห็นประโยชน์ของตน และผลประโยชน์ของชุมชนที่จะได้รับจากบทบาทดังกล่าว

6) ชุมชนที่มีความรับผิดชอบ หมายความว่า ชุมชนที่รับผิดชอบต่อแก้ปัญหาตนเองก่อนการพึ่งพาภาครัฐ และเมื่อต่อสู้กับปัญหาอย่างเต็มที่แล้วแต่พบว่ายังเกินความสามารถที่ชุมชนจะจัดการได้จึงค่อยขอความช่วยเหลือจากภาครัฐหรือหน่วยงานอื่นๆ ข้อดีของการที่ชุมชนสามารถแก้ปัญหาด้วยตัวเองได้นั้นคือทำให้ปัญหาเหล่านั้นสามารถแก้ไขได้อย่างรวดเร็วและตรงจุด เพราะสมาชิกของชุมชนสามารถเข้าใจปัญหาชุมชนของตนเองได้ดีกว่าหน่วยงานภาครัฐหรือบุคคลภายนอกของชุมชน นอกจากนี้เป็นการปลูกฝังความรักของสมาชิกต่อชุมชน มีความเสียสละและมีการร่วมแรงร่วมใจในการต่อสู้โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคและเพื่อเป็นกระบวนการส่งเสริมเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนด้วย

7) ชุมชนที่เชื่อมโยงกับสังคมภายนอกชุมชน หมายความว่า การยอมรับชุมชนเล็กๆ ภายใต้โครงสร้างของสังคมใหญ่แนวคิดนี้มองว่าชุมชนจะต้องประสานเชื่อมโยงกับชุมชนอื่น ๆ และมีความรับผิดชอบต่อสังคมในภาพรวมและยอมรับต่อกฎหมายของประเทศนั้นๆ กฎหมายของประเทศจะต้องอำนวยความสะดวกของชุมชนและอำนวยความสะดวกอย่างทั่วถึงและแท้จริงการเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกชุมชนตามแนวคิดนี้โดยชี้ให้เห็นว่าเป็นไปเพื่อการจัดการในเรื่องที่เกินขอบเขตความสามารถของชุมชนและเพื่อให้ชุมชนมีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนใหญ่ไม่กระทำการใดๆตามความต้องการเกินไปจนส่งผลร้ายต่อสังคมภายนอก ซึ่งผลร้ายนั้นก็ย้อนมาสู่ชุมชนซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งในสังคมในที่สุด

8) ชุมชนที่มีความเป็นพลวัติ หมายความว่า ชุมชนต้องพร้อมที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมภายนอกที่มีความเป็นพลวัติเช่นกัน “ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”ชุมชนต้องรู้จักกลั่นกรองและประยุกต์ใช้องค์ความรู้จากภายนอกเพื่อไม่ให้ชุมชนถูกผลักดันให้ตกไปอยู่ชายขอบของสังคมซึ่งไม่เป็นผลดีแก่ชุมชนเอง

9) ชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น หมายความว่า ความจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจในค่านิยมประเพณีและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นนั้นๆและเพื่อหาแนวทางประยุกต์เรื่องดังกล่าวให้เข้ากับแนวทางชุมชนโดยยังคงรักษาหลักการของชุมชนไว้การผสมผสานดังกล่าวเพื่อให้เกิดผลทางการยอมรับจากชุมชนรอบข้างหรือภายนอกและสามารถทำให้ชุมชนคงอยู่ได้

10) ชุมชนที่มีเอกภาพ หมายความว่า ท่ามกลางความแตกต่างในการรวมกลุ่มของชุมชนต่างๆที่มีความหลากหลายไม่ว่าจะเป็นด้านอาชีพศาสนาความสนใจ ฯลฯให้รวมกันเป็นองค์ประกอบเป็นสังคมขนาดใหญ่อย่างสร้างสรรค์และมีการอยู่ด้วยกันอย่างยอมรับและอดทนในความต่างของแต่ละชุมชนหลักการธำรงเอกภาพในความหลากหลายนี้เป็นสิ่งที่แนวคิดชุมชนนิยมต้องรักษาไว้อย่างเคร่งครัดเพราะเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้สังคมเกิดความสงบสุขและสร้างสรรค์อย่างแท้จริง

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2548) ได้กล่าวถึงหลักการของการองค์ประกอบกระบวนการยุติธรรมชุมชน ดังนี้

1) ยุติธรรมชุมชนเน้นการให้ความสำคัญแก่เพื่อนบ้านที่ระดับรากหญ้า หมายถึง การเพิกถอนกิจกรรมต่างๆของกระบวนการยุติธรรมออกจากการผูกติดไว้กับสถานที่และประยุกต์กิจกรรมออกจากการผูกติดไว้กับสถานที่ตั้งและประยุกต์กิจกรรมการอำนวยยุติธรรมแบบอิสระที่เหมาะสมกับวิถีชุมชนแต่ละแห่ง

2) ยุติธรรมชุมชนให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหา หมายถึง ภายใต้กรอบทฤษฎีแบบยุติธรรม อธิบายว่าอาชญากรรมมิใช่การต่อสู้ชิงความเป็นผู้ชนะกันระหว่างสองฝ่าย แต่เป็นชุดของปัญหาที่ต้องการแก้ไข โดยให้นำหนักความสำคัญต่อทั้งสองด้าน ด้านหนึ่งคือ ปัญหาด้านความปลอดภัยของชุมชนที่ต้องการการแก้ไขเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตชุมชน และอีกด้านหนึ่งคือพลังสมรรถนะของผลที่เกิดขึ้นตามมาจากระบบวิธีการแก้ไขปัญหาล้ำนี้ได้สำเร็จ กรอบทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาที่ต้องการการอาศัยชุดข้อมูลข่าวสาร ความสุขุมรอบคอบ และผลประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองฝ่ายในการแก้ปัญหาที่ถูกนำมาพิจารณาร่วมกัน

3) ลดการพึ่งพิงผู้มีอำนาจและลดการผลักดันความรับผิดชอบให้สถาบัน หมายถึง แนวคิดแบบยุติธรรมชุมชนไม่ใช่รูปแบบองค์การแนวตั้งตามธรรมเนียมแบบแผนดั้งเดิมแต่ใช้เครือข่ายความสัมพันธ์แนวราบ ทำให้ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในการอำนวยความยุติธรรมอาจจะรายงานไปยังประชาชนกลุ่มที่เป็นเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแทนที่จะรายงานไปยังผู้เชี่ยวชาญตามลำดับชั้นบังคับบัญชาถัดขึ้นไป ขณะเดียวกันผู้บริหารองค์กรย่อยๆ ในชุมชนอาจผสมผสานหลอมรวมทำงานร่วมกับผู้บริหารของหน่วยงานอื่นโดยใช้รูปแบบแมทริกซ์ (Matrix Pattern) ได้ เช่น ผู้บริหารหน่วยตำรวจชุมชนทำงานร่วมกับคุมประพฤติชุมชนหรืออัยการชุมชน เป็นต้น เพื่อให้เกิดการปรับปรุงความร่วมมือประสานงานและเพิ่มพูนแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติในลักษณะภาคตัดขวางให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น ศูนย์ปฏิบัติการร่วมกันในการติดตามความเป็นอยู่ของผู้กระทำผิดหลังพ้นโทษชุมชน เป็นต้น

4) เพิ่มคุณภาพชีวิตให้แก่ชุมชน หมายความว่า เป้าหมายของอาชญากรรมมีความสัมพันธ์กับกระบวนการ ดังนั้นการจัดการกับอาชญากรรมคดีหนึ่งๆได้สำเร็จจึงมิใช่เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงพลิกฟื้นสถานการณ์ระหว่าง ผู้กระทำผิดกับเหยื่ออาชญากรรมเท่านั้นแต่การจัดการกับอาชญากรรมควรเป็นการสร้างความเข้มแข็งเพิ่มพูนให้แก่ชุมชนมากขึ้นและมีศักยภาพเพียงพอที่จะกำหนดชุดกฎเกณฑ์ควบคุมชุมชนได้ด้วยตนเองอีกต่างหาก เมื่อพิจารณาเชิงเป้าหมายสวัสดิการสงเคราะห์กลุ่มชุมชนประกอบด้วยแล้วนั้น ความยุติธรรมจึงไม่ควรเป็นเรื่องประสบการณ์ส่วนบุคคลเฉพาะตัวที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมคดีหนึ่งๆสามารถรับรู้ได้เท่านั้น แต่ควรจะเป็นประสบการณ์การรวมกลุ่มของกลุ่มชนที่สามารถเข้าถึงเรียนรู้และรับรู้ร่วมกันทั้งชุมชน

5) เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมยุติธรรม หมายถึง ประชาชนมีบทบาทหลายอย่างในการริเริ่มกิจกรรมชุมชนแต่ทุกบทบาทล้วนเกี่ยวข้องกับศักยภาพของพลเมืองที่มีอิทธิพลต่อการอำนวยความยุติธรรมระดับท้องถิ่นอย่างน้อยที่สุดก็เป็นเรื่องของการมีส่วนร่วมในการประชุมหารือเกี่ยวกับประเด็นอาชญากรรมและการจัดระเบียบชุมชนของตน ส่วนกิจกรรมอื่นๆได้แก่ การอุทิศเป็นอาสาสมัครในโครงการที่เกี่ยวข้อง ให้การสนับสนุนเสริมพลังเหยื่ออาชญากรรม ช่วยแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชน บ้างก็เข้าร่วมมีบทบาทแบบเป็นทางการในคณะกรรมการต่างๆ

กล่าวสรุปได้ว่า หลักการพื้นฐานของชุมชนนิยมมีตัวแปรหลัก 2 ตัวแปรที่สามารถทำให้หลักการของชุมชนนิยมสามารถเกิดขึ้นได้ คือ ประชาชน และหน่วยการรวมตัวของชุมชน หมายความว่า ประชาชนเป็นตัวแปรที่สำคัญยิ่งในการที่ทำให้ชุมชนนิยมเกิดขึ้นได้เนื่องจากชุมชนได้ตระหนักถึงการ

รวมตัวกันของคนในชุมชนทั้งในด้านภูมิศาสตร์หรือความสนใจร่วมกันของคนในชุมชน โดยการมีกิจกรรมร่วมกันตามความสนใจ และตัวแปรที่ 2 คือ หน่วยการรวมตัวของชุมชน ซึ่งจะต้องมีการเสริมสร้างกิจกรรมต่างๆทั้งทางตรงและทางอ้อมร่วมกันของคนในชุมชนหรือการแก้ปัญหาร่วมกันของสังคม โดยมากแนวคิดชุมชนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทั้งทางภูมิศาสตร์และความสนใจ

2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในสังคมมีหลากหลายวิธีด้วยกัน ผู้วิจัยได้สรุปหลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ดังนี้

สมลักษณ์ ไชยเสริฐ (2549) ได้แบ่งทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 13 ประการดังนี้

1) การรับรู้ (Perception) คือ การสร้างสำนึกให้ทั้งภาครัฐและประชาชน มีความตระหนัก การรับรู้ การยอมรับในสิทธิหน้าที่และส่วนรวมของทุกกลุ่มทุกฝ่าย โดยในส่วนของภาครัฐนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องสร้างสำนึกใหม่ว่ากิจการที่ตนรับผิดชอบไม่ใช่ “รัฐกิจ” หรือ “กิจการของรัฐ” ของตนเองเท่านั้น มีสิทธิตัดสินใจ แต่เป็นสาธารณกิจที่สาธารณชนชอบที่จะมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมกระทำหรือตรวจสอบ หากเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ปรับทัศนคติให้ได้เช่นนี้ ก็จะต้องเผชิญกับสภาวะที่อาจเกิดข้อขัดแย้งกับประชาชนกลุ่มที่ต้องการมีส่วนร่วมได้ ส่วนภาคประชาชน การตระหนัก การรับรู้และยอมรับในสิทธิและหน้าที่ตลอดจนการมีส่วนร่วมนั้น ต้องเข้าใจว่าตนและผู้อื่นต่างก็มีสิทธิหน้าที่และส่วนร่วมเสมอกันตามหลักการเท่าเทียมกัน ดังนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องยอมรับการ “รวมขอม” และ “ประสานประโยชน์”

2) ทัศนคติ (Attitude) คือ การสร้างความเข้าใจและปรับทัศนคติของบุคลากรภาครัฐและภาคประชาชนทั้งสองฝ่ายให้มีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน กล่าวคือ ภาครัฐจะต้องเห็นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องที่ต้องส่งเสริม เพื่อประโยชน์หลายประการ อาทิ เพื่อการได้ข้อมูล ข้อเท็จจริงและความคิดที่หลากหลาย รวมทั้งบุคลากรภาครัฐผู้รับผิดชอบด้านการมีส่วนร่วมจะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อประชาชนและต่อกระบวนการมีส่วนร่วม มีการปรับปรุงบทบาทและค่านิยม ตลอดจนต้องมีความอดทนในการทำงานกับประชาชน เพราะการมีส่วนร่วมต้องใช้ระยะเวลายาวนานต้องทำอย่างต่อเนื่อง และมีความจริงใจต่อประชาชนในขณะเดียวกันภาคประชาชนเองก็ควรมีทันทิที่เข้าใจความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน และจะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการมีส่วนร่วมและต่อเจ้าหน้าที่เช่นเดียวกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่ ทำให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ส่งผลให้กิจกรรมการมีส่วนร่วมบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) การเป็นตัวแทน (Representation) คือ การสรรหาและคัดเลือกตัวแทนจะต้องคำนึงถึงประชาชนทุกกลุ่มและทุกฝ่าย เพื่อให้ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลายทุกกลุ่มนั้น มีตัวแทนเข้าไปร่วมด้วย จะได้ประสานผลประโยชน์กันจนลงตัวและเกิดความเป็นธรรมขึ้น รวมทั้งควรคำนึงถึงคุณสมบัติของตัวแทนที่ต้องการด้วย โดยพิจารณาจากคุณสมบัติในด้านต่าง ๆ เช่น ทักษะและความสามารถที่เกื้อหนุนกัน ความสอดคล้องของเทคโนโลยี วัตถุประสงค์ ค่านิยม และวัฒนธรรมองค์กร การตอบสนองซึ่งกันและกัน ความรับผิดชอบ ความมั่นคงด้านการเงิน ความสามารถในการสร้างความเชื่อมั่นเป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มที่เป็นตัวแทนจะต้องมีความน่าเชื่อถือจากกลุ่มทั้งหลายหรือผู้มีส่วนได้เสีย และมีปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องตระหนักถึงคือ สมาชิกที่เป็นตัวแทนต้องมีความรู้สึกที่จะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

4) ความเชื่อมั่นและไว้วางใจ (Trust) คือ การมีส่วนร่วมนั้นต้องสร้างให้สมาชิกมีความเข้าใจและมีความจริงใจในการเข้าร่วม สิ่งที่จะได้ตามมาคือความเชื่อมั่นและไว้วางใจ (Trust) ในองค์กรโดยการสร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจกันนั้น ต้องแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนโดยการกำหนดให้เป็นรูปธรรมและเป็นวัฒนธรรมขององค์กรซึ่งการสร้างความเชื่อถือ ศรัทธา ความไว้วางใจกันและกัน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว การสร้างความเชื่อถือไว้วางใจอาจทำได้คือการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องและนำเสนอข้อมูลข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมาครบถ้วนรวมทั้งต้องมีการติดต่อระหว่างสมาชิกอย่างสม่ำเสมอและบ่อยครั้ง และทำอย่างตั้งใจทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการภายในองค์กร ซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดความสำเร็จในการสร้างและดำรงไว้ซึ่งความเชื่อมั่นและความไว้วางใจการร่วมมือซึ่งกันและกัน

5) การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information-sharing) คือ การสร้างกลไกเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ทำให้ข้อมูลข่าวสาร ทั้งด้านที่เป็นข้อเท็จจริงและด้านที่เป็นความคิด ความรู้สึก ความคาดหวัง ได้ถูกแสดงออกมาอย่างหลากหลายกลุ่มลึกและสมบูรณ์ครบถ้วนมากขึ้น ซึ่งจะทำให้การวินิจฉัยปัญหาและการเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหาที่หลากหลายและตรงกับความต้องการมากขึ้น ผลที่ตามมาคือทำให้การตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย และการวางแผนดำเนินไปได้อย่างรอบรู้ รอบคอบและรอบด้านยิ่งขึ้นโดยการที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นที่จะต้องมีความรู้และมีข้อมูลข่าวสารเพียงพอ ในนโยบายที่ต้นตอการมีส่วนร่วมข้อมูลข่าวสารเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นของหน่วยงานที่เป็นผู้ริเริ่มนโยบายบางส่วนเกิดจากการศึกษาของนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน ดังนั้นประชาชนที่สนใจการมีส่วนร่วมกับนโยบายใดอาจไปขอความร่วมมือและข้อมูลจากบุคคลและองค์กรเหล่านั้น

6) ฉันทามติ (Consensus) คือ การมีส่วนร่วมเป็นการสร้างฉันทามติ โดยการให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วม ในการหาวิธีแก้ไขปัญหาที่ยังยากซับซ้อนร่วมกันหาทางออกสำหรับการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในทางสันติเป็นที่ยอมรับหรือเป็นฉันทามติของประชาสังคมซึ่งทุกคนยินยอมเห็นพ้องเสาสหลักของการมีส่วนร่วมที่ดีก็คือการที่ประชาชนสามารถที่จะร่วมมือกัน เช่น การลดความขัดแย้ง การสร้างข้อตกลงที่มั่นคงยืนยาว การยอมรับระหว่างกลุ่ม และการหาข้อสรุปร่วมกันได้ทุกฝ่าย เป็นต้น

7) การมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) คือ การมีส่วนร่วมต้องสร้างให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันภายในองค์กร การจัดกิจกรรมที่ทำให้มีการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารความคิดเห็นของกันและกันเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two Ways Communication) ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ซึ่งจะนำไปสู่การลดอคติที่มีต่อกันและเกิดความเข้าใจที่ดีขึ้นระหว่าง ผู้ที่เข้าร่วมสิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นกลไกที่จะช่วยป้องกันความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นหรือกรณีที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้วก็จะเป็นกลไกที่ช่วยบรรเทาความขัดแย้งให้ลดระดับความรุนแรงลงได้ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและรับการสนับสนุนจากสาธารณชนซึ่งเป้าหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนคือการให้ข้อมูลต่อสาธารณชนและให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอหรือนโยบายรัฐรวมทั้งมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดตลอดจนสร้างความสัมพันธ์ที่ดีสำหรับทุกคน

8) ความประสงค์หรือความมุ่งหมาย (Purpose) คือ การกำหนดความประสงค์หรือความมุ่งหมายในการมีส่วนร่วมไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไร ผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจดีกว่าควรเข้าร่วมหรือไม่การมีความมุ่งหมายที่ต้องการบรรลุความประสงค์อย่างชัดเจนจะนำทางให้สมาชิกผู้เข้าร่วมได้เข้าใจตรงกันและเดินไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นความเป็นเอกภาพทางความคิดเห็นเอกภาพ

ในการดำเนินกิจกรรม และความเข้มแข็งขององค์กร นอกจากนี้การมีส่วนร่วมต้องมีกิจกรรม/เป้าหมายในการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่ามีรูปแบบและลักษณะอย่างไรเพื่อที่ประชาชนจะได้ตัดสินใจว่า ควรเข้าร่วมหรือไม่ รวมทั้งขั้นตอนของกิจกรรมจะต้องระบุไว้ในกิจกรรมแต่ละอย่างมีกี่ขั้นตอนและประชาชนสามารถเข้าร่วมในขั้นตอนใดบ้าง

9) การประเมินผล (Appraisal) คือ การสร้างระบบการประเมินผล เนื่องจากการประเมินผลเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการมีส่วนร่วมและถือเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งกระบวนการประเมินผลก็จะกลายเป็นปัจจัยนำเข้าไปในกระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผน เพื่อนำปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาผลการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

10) ความโปร่งใส (Transparency) คือ การปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กร การมีส่วนร่วมให้มีความโปร่งใส เนื่องจากการมีส่วนร่วมนั้นเป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนมีโอกาสตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจ จะก่อให้เกิดความโปร่งใสในการดำเนินการ ลดการทุจริตและข้อผิดพลาดของนโยบาย/แผนงาน/โครงการ

11) ความเป็นอิสระ (Independence) คือ การมีส่วนร่วมจะต้องมีความเป็นประชาธิปไตย โดยการให้เกียรติยอมรับความคิดเห็นของกันและกันสมาชิกทุกคนในองค์กรมีอิสระทางความคิดการที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจจะเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งหลักการ เงื่อนไขสำคัญของการมีส่วนร่วมประการหนึ่งคือความเป็นอิสระหรือความสมัครใจที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วม

12) ก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง (Onward-doing) คือ การเปิดโอกาสประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้เกิดประสบการณ์ การเรียนรู้ใหม่ ความคิดใหม่ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะบ่งบอกถึงความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วม รวมทั้งจะทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่าการเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปในทิศทางที่พึงปรารถนา ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคม

13) เครือข่าย (Network) คือ การส่งเสริมให้มีการผนึกกำลังร่วมกันของทั้งภาครัฐและภาคประชาชนในลักษณะเครือข่ายคือการที่จะต้องมาทำความเข้าใจกันมาผนึกกำลังกันเป็นหนึ่งเดียวที่สำคัญต้องเป็นไปเพื่อสร้างผลประโยชน์ในเชิงการทำงานร่วมในรูปกิจกรรม โครงการ/ แผนงาน ที่จะต้องอาศัยความร่วมมือกัน ต้องผนึกกำลังขอความร่วมมือหรืออาศัยการทำกิจกรรมร่วมมือกันหลายองค์กร รวมทั้งเป็นกระบวนการส่งเสริมสนับสนุนประชาชนให้สามารถพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยอาศัยเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการทำงานของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของคนและปัญหาส่วนรวมในชุมชนซึ่งการดำเนินงานของเครือข่ายจะนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohon & Uphoff, 1981) ได้แบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision - Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่
 - 1.1 การตัดสินใจตั้งแต่ระยะเริ่ม
 - 1.2 การตัดสินใจในช่วงของกิจกรรม
 - 1.3 การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโครงการให้มีการสนับสนุนด้านทรัพยากร การเข้าร่วมบริหาร การร่วมมือ ทั้งการเข้าร่วมแรงและร่วมใจ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะ เป็นประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านสังคม หรือประโยชน์ส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ซึ่งนับเป็นการควบคุมและตรวจการ ดำเนินกิจกรรมทั้งหมด เป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

ติน ปรัชญาพฤทธิ ได้กล่าวถึงทฤษฎีการมีส่วนร่วมว่ามีอยู่ 2 ประเภทหลัก คือ

1) ทฤษฎีความเป็นผู้แทน

ทฤษฎีนี้เน้นความเป็นผู้แทนของผู้นำและถือว่าการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง/ ถอดถอนผู้นำเป็นเครื่องหมายของการที่จะให้หลักประกันกับการบริหารงานดีอย่างไรก็ดี ทฤษฎีนี้เน้น เฉพาะการวางโครงสร้างสถาบันเพื่อเป็นเครื่องมือในการให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมเท่านั้น เช่น การเลือกตั้ง ทั่วไป การเลือกตั้งโดยคะแนนลับ และการประชุมปรึกษาหารือ เป็นต้น

2) ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ตามแนวคิดของทฤษฎีนี้การมีส่วนร่วมมีวัตถุประสงค์ไม่ใช่แค่การเข้าไป พิจารณาการเลือกตั้งหรือถอดถอนผู้นำเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการ วางแผนนโยบาย ยิ่งกว่านั้นทฤษฎีการมีส่วนร่วมยังมองเรื่องของการมีส่วนร่วมเป็นการให้การศึกษาและ พัฒนาการกระทำทางการเมืองและสังคมที่มีความรับผิดชอบ

James L. Creighton (2005) เขียนหนังสือเรื่อง The public participation Handbook: Making Better Decisions through citizen involvement (อ้างใน วันชัย วัฒนศัพท์: : คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนการตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของ ประชาชนไว้อย่างกว้างขวางโดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางในการออกแบบและการดำเนินการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อมและนโยบายสาธารณะรวมถึงการเลือกเทคนิคและแนวทางด้าน ต่างๆในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นแนวทางจัดทำการสัมมนาโต๊ะ กลม การประชุมกลุ่ม การสร้างฉันทามติในโครงการ กิจกรรมสาธารณะต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชน หรือสาธารณะ โดยแนวทางในการสร้างการมีส่วนร่วม 3 ขั้นตอน ได้แก่

1) การวิเคราะห์การตัดสินใจ

ขั้นตอนนี้ประกอบด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบ สภาพแวดล้อมของ กระบวนการตัดสินใจใดๆที่กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นจะถูกจัดทำขึ้นในขั้นตอนนี้จะกำหนดองค์ประกอบ สำคัญของการมีส่วนร่วมทั้งหมด ได้แก่ ขั้นตอนต่างๆของกระบวนการมีส่วนร่วม ปัจจัยต่างๆที่จะส่งผลกระทบต่อ ความเชื่อมั่นและความโปร่งใสของกระบวนการและตารางเวลาสำหรับกิจกรรมต่างๆของกระบวนการ มีส่วนร่วม

2) การวางแผนกระบวนการ

ขั้นตอนนี้เกี่ยวข้องกับการกำหนดกิจกรรมและเทคนิคการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์ค้นหา เทคนิคการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมที่สุดในการประยุกต์ใช้ในแต่ละขั้นตอนของ กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมการมีส่วนร่วมกับขั้นตอนการตัดสินใจ รวมถึงการกำหนดผู้มีส่วนได้เสียหรือ ผู้ได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจนั้นๆ สถานที่ในการจัดกิจกรรมต่างๆ

3) การปฏิบัติแผน

ขั้นตอนสุดท้ายนี้เป็นการนำแผนการที่กำหนดไว้ทั้งหมด กิจกรรมการมีส่วนร่วม ต่างๆไปปฏิบัติจริง และทำการประเมินผลของกิจกรรมมีส่วนร่วม ตลอดจนการนำข้อมูลที่ได้จากกิจกรรม ตามกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นไปใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง

จักร พิสุทธิ ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผลโดยการเปิดโอกาสให้ สังคม องค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิหน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการ ดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบใน ผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตาม จุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

2) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของ ชุมชนที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้ง ค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามี ส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำที่บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วน ร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จากทฤษฎีดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกลไกอัน สำคัญที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนมีหลายปัจจัยแต่อย่างไรก็ตาม เป้าหมายเดียวกันคือการทำเพื่อคนส่วนรวมของชุมชน และการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็ นกระบวนการที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกในชุมชนอีกด้วย ดังนั้นการมีส่วนร่วมนี้สามารถทำให้ ชุมชนมีความสงบสุขเนื่องจากสมาชิกของชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล ปกป้องและพัฒนา ชุมชนของตนเองด้วย

2.2.2 ทฤษฎีประชาสังคม

ธีรยุทธ บุญมี (2536) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีประชาสังคมเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วย สังคมที่ เข้มแข็งที่มีประชาชนมีจิตสำนึกทางสังคมและแสดงออกซึ่งจิตสำนึกในรูปแบบการเคลื่อนไหวของภาค ประชาชน องค์กรเอกชน และองค์กรวิชาชีพอิสระ สังคมเข้มแข็งเป็นสังคมที่ดึงพลังทางสังคมที่กระจัด กระจายอยู่ทุกส่วน ทุกอาชีพ ทุกรายได้และทุกระดับ มาร่วมกันเคลื่อนไหวเพื่อผลักดันสังคมและแก้ไข ปัญหาพื้นฐานต่างๆของสังคม พลังทางสังคมนี้คือพลังที่สาม

ชูชัย ศุภวงศ์ (2540) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีประชาสังคมเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วย การที่ผู้คน ในสังคมได้เห็นวิกฤตหรือปัญหาในสังคมที่ยากเกินกว่าแก้ไขโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่การก่อ จิตสำนึกร่วมกัน รวมตัวกันเป็นกลุ่ม องค์กร เพื่อทำการแก้ปัญหาหรือการทำบางอย่างเพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์กระทำด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรภายใต้ระบบการจัดการโดยการเชื่อมโยง เป็นเครือข่าย

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2540) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีประชาสังคมเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วย กลุ่มพลังนอกระบบรัฐที่รวมตัวกัน โดยอาจจะหวังกำไรหรือไม่หวังกำไร ที่ต้องการมีบทบาทร่วมกับรัฐใน การที่จะจัดระเบียบการปกครอง การพัฒนาจัดรูปแบบความสัมพันธ์รัฐกับประชาชน

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2539) ได้กล่าวว่า ประชาสังคมเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วย การ รวมตัวกันของเครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่มีกิจกรรมเคลื่อนไหวอยู่ระหว่าง รัฐกับปัจเจกชน

อลงกต วรกี (2542) ได้กล่าวว่า ประชาสังคมเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วย การที่ประชาชน ในสังคมมีจิตสำนึกร่วมกัน มีการร่วมมือกันผ่านองค์กรที่หลากหลายและมีการเชื่อมโยงเครือข่ายย่อยๆของ พลเมืองเพื่อทำการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิด เพื่อสร้างเอกลักษณ์ ความผูกพันและความเชื่อร่วมกัน ประชาสังคมนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนในสังคมมีการรวมตัวกันโดยไม่มีรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องในการ

กระตุ้นหรือการกำหนดแบบแผน รัฐอาจมีการสนับสนุนได้เพียงการให้อิสระแก่ประชาชนให้ชุมชนหรือสังคม มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมโดยมีความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์และจิตสำนึกร่วมกันที่จะได้รับผลประโยชน์

โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม (2542) มหาวิทยาลัยมหิดล ได้รวบรวม ความหมายและสังเคราะห์ลักษณะและองค์ประกอบของประชาคมและความเป็นประชาสังคม ได้ดังนี้

ลักษณะของประชาสังคม

(1) มีความหลากหลาย ทั้งนี้อาจพิจารณาได้ในหลายมิติ ได้แก่ ความหลากหลายในการรวมตัว ความหลากหลายเชิงพื้นที่ รูปแบบกิจกรรม ประเด็นความสนใจ และกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน เป็นต้น

(2) ความเป็นชุมชน โดยเสนอว่า การรวมกลุ่มของประชาคมต้องเกิดและเติบโตบน พื้นฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคี อันเป็นความสัมพันธ์ในแนวนราบ และเป็นพื้นฐานของพลังในความร่วมมือมากกว่านำไปสู่ความแตกแยกและใช้อำนาจ

(3) มีฐานสำนึกสาธารณะ การเกิดขึ้นของประชาสังคมมีความเป็นธรรมชาติและอยู่ บนเงื่อนไขและสำนึกของความเป็นพลเมือง (Civic Consciousness) มิใช่การแต่งตั้ง - จัดตั้ง โดยกลไก อำนาจรัฐ และสำนึกสาธารณะนี้อาจก่อให้เกิดความเป็นชุมชนตามลักษณะการออกแบบ (Community by Design) หรืออาจเกิดขึ้นจากสำนึกที่เห็นวิกฤตร่วมกัน (Community by Crisis) ก็ได้

(4) เป็นกระบวนการเรียนรู้ต่อเนื่อง ประชาสังคมเป็นเรื่องกระบวนการ ที่ต้องอาศัย เวลาและการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน (Interactive Learning through Actions) อย่างต่อเนื่องใน ลักษณะสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society)

(5) มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นเครือข่าย เนื่องจากประชาสังคมเป็นกระบวนการ ความสัมพันธ์ทางสังคม บนช่องทางการติดต่อสื่อสารในลักษณะต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับความรับรู้การติดต่อ สัมพันธ์กันของผู้คน ทั้งโดยตรงและผ่านกิจกรรม จนกลายเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ (Communication and Networking)

องค์ประกอบของประชาสังคม

- (1) มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน
- (2) การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง
- (3) การมีความรับผิดชอบต่อสาธารณะในฐานะของพลเมือง
- (4) มีการเรียนรู้จากการปฏิบัติหรือทำกิจกรรมร่วมกันและการพัฒนาองค์ความรู้
- (5) มีการติดต่อสื่อสารและการเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือ
- (6) มีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ

2.2.3 ทฤษฎีชุมชนนิยม

ผู้วิจัยได้สรุปหลักการทฤษฎีชุมชนนิยมที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังนี้

- 1) ทฤษฎีการเสริมสร้างพลังและการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Empowerment and Participation)

Kurki Leena (2000) กล่าวว่าทฤษฎีนี้มีพื้นฐานที่ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า การที่ คนในชุมชนร่วมกันมีส่วนในการป้องกันอาชญากรรมและแสดงความพยายามฟื้นฟูสัมพันธ์ภาพที่กระห่างเพื่อนบ้าน ของตนนั้นจะช่วยลดอาชญากรรมและความรู้สึกหวาดกลัวอาชญากรรมได้โดยตรง รวมทั้งเพิ่มปฏิสัมพันธ์ ทางสังคมและการควบคุมสังคมทางอ้อมได้ ดังนั้นหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่ง ของการเสริมสร้างพลังชุมชนจึงควรทำงานกับกลุ่มผู้พักอาศัยและชุมชนในการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ อาชญากรรม โดยควรมีการกำหนดเป้าหมายเพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์กับชุมชนและเพื่อความพึงพอใจของ

สาธารณชนต่อการทำงานของหน่วยงาน เพราะในทางปฏิบัติหากผู้ปฏิบัติไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของชุมชนแล้วจะเป็นการยากที่จะสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

2) ทฤษฎีการแก้ปัญหา (Problem solving theory)

ในปี ค.ศ. 1979 Goldstein เป็นผู้นำทฤษฎีนี้เพื่อใช้แก้ปัญหาในกิจการของตำรวจ กล่าวคือผู้เข้าร่วมเจรจาทุกคนต้องมีผลประโยชน์ร่วมกัน หมายถึง หากการเจรจาเป็นผลสำเร็จก็จะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่ายที่เข้าร่วมเจรจาภายใต้สภาพสังคมที่แตกต่างกัน ความขัดแย้งการแก่งแย่งชิงดีกันในสังคม ทฤษฎีการแก้ปัญหานี้จึงได้ศึกษาปัญหาและหาทางแก้ไข โดยคำนึงถึงประโยชน์ร่วมกันเป็นหลักโดยมีหลักสำคัญ 5 ประการ คือ

- (1) แยกปัญหาความสัมพันธ์ส่วนตัวออกจากข้อขัดแย้งและแก้ไขในแต่ละปัญหาแยกต่างหากออกจากกัน
- (2) เน้นความสำคัญของประโยชน์เสียและความต้องการของคู่ความมองข้ามความแตกต่างทางด้านฐานะ
- (3) หาทางประสานผลประโยชน์ของแต่ละฝ่ายให้ผนึกเข้าเป็นประโยชน์ร่วมกัน
- (4) คิดหาทางเลือกหลายวิธีซึ่งคู่ความจะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน
- (5) ยืนยันการใช้องค์ประกอบต่างๆ ที่ต้องนำมาใช้ในการตัดสินใจเพื่อประเมินทางเลือกเข้าใจและแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุด

3) ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน (Interactive Theory)

การแพร่กระจายและการลดลงของอาชญากรรมในชุมชนก็อาจเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งหมดภายใต้ข้อบังคับและแบบแผนทางสังคมจิตวิทยาของชุมชน ทฤษฎีนี้เน้นกระบวนการ คือ การที่บุคคลจะประกอบอาชญากรรมหรือมีพฤติกรรมแปลก ๆ อาจสืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ การที่ผู้ต้องโทษแต่ละคนมีชีวิตที่แปลกแตกต่างกันไป อาจทำให้การแก้ไขฟื้นฟูทำได้ยากแต่การรู้ปัญหาเช่นนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะชักจูงให้อดีตผู้กระทำความผิดเข้าใจว่าการควบคุมตนเองเป็นวิธีการที่จะทำให้คนอื่นหันมาช่วยเหลือพวกเขาให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่พวกเขาต้องการ

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 วราภรณ์ บัวเฟื่อน (2525) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทและการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมีบทบาทในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในขั้นตอนก่อนกระบวนการยุติธรรมหรือในชั้นพนักงานสอบสวนเพื่อยุติปัญหาอย่างสันติ

2.3.2 พิรพันธุ์ สังเรือง (2549) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลแม่ริม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยภายในของตัวบุคคลและเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้ของประชาชน มีความสัมพันธ์ต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด เนื่องจากว่าประชาชนที่มีระดับการศึกษาและรายได้ที่ต่ำนั้นไม่มีเวลาในการเข้ามามีส่วนร่วมเพราะต้องใช้เวลาไปประกอบอาชีพเพื่อหารายได้มากกว่าการเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการเหล่านี้

2.3.3 กรมคุมประพฤติ (2551) ศึกษาเรื่อง “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” พบว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นการเปลี่ยนแนวคิดและวิธีคิดจากเดิมที่เห็นว่าอาชญากรรมเป็นการ

กระทำที่เป็นปรปักษ์ต่อรัฐ รัฐต้องเข้ามาดำเนินการในขณะที่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มองว่า อาชญากรรมเป็นการกระทำที่ต่อต้านหรือเป็นปรปักษ์ระหว่างบุคคล จึงสรุปได้ว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มุ่งแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยให้ผู้กระทำผิดรับผิดชอบการกระทำของตนเองโดยให้การช่วยเหลือหรือบรรเทาผู้เสียหาย ซึ่งมีเป้าหมายสุดท้ายที่ว่าปัญหาความขัดแย้งได้ยุติลงแล้วรวมทั้งยังสามารถใช้หลักการบูรณาการระหว่างชุมชนและคูกรณีในการปรับพฤติกรรมให้เป็นผู้เคารพกฎหมาย

2.3.4 พัชราภรณ์ สุขรื่องช้าง (2551) ศึกษาเรื่อง “เครือข่ายยุติธรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่าบทบาทในการป้องกันแก้ไขปัญหาอาชญากรรมเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ไม่เข้าใจบทบาทของตนเองในการทำหน้าที่ของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนและมีความกังวลในเรื่องของความรู้ด้านกฎหมาย ซึ่งทำให้มีผลความรู้สึกเชื่อมั่นในหน้าที่ อย่างไรก็ตามในส่วนของความเห็นของผู้บริหารสำนักงานคุมประพฤติและพนักงานคุมประพฤติมองว่าเครือข่ายยุติธรรมชุมชนน่าจะมีความพร้อมในการทำหน้าที่แต่ต้องมีการสนับสนุนจากภาครัฐ

2.3.5 ภูริชญา กันทะเนตร (2552) ศึกษาเรื่อง “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ได้กล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มุ่งเน้นการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่สูญเสียไป และให้ความสำคัญกับความรู้สึกของผู้ที่ได้รับ ความเสียหายและผู้กระทำผิด สามารถทำให้ผู้กระทำผิดแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำผิดได้ โดยการชดเชย เยียวยา ความเสียหาย โดยต้องมีคนกลางที่ได้รับการฝึกฝนที่มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักรู้และมีทักษะที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการตามขั้นตอนและหลักการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.3.6 สุทธิพล ทวีชัย (2555) การศึกษาเรื่อง “กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญา” ได้สรุปว่า กระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์เป็นแนวคิดที่สามารถนำมายุติความขัดแย้ง ระงับข้อพิพาท ใช้วิธีการไกล่เกลี่ยประนีประนอม พร้อมทั้งสามารถให้คู่พิพาทเกิดความพึงพอใจ พร้อมให้อภัยและยอมรับผิดโดยมีกระบวนการของการมีส่วนร่วมของชุมชน ร่วมป้องกันและเยียวยา เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมการเข้าถึงความเป็นธรรมเพื่อให้เกิดความปกติสุขในชุมชน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น พบว่ากระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ได้นำมาปรับใช้กับประเทศไทยในระดับหนึ่ง แต่พบอุปสรรคของการนำมาใช้คือการขาดความรู้ความเข้าใจต่อหลักการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยเฉพาะอุปสรรคที่ว่าด้วยคนกลาง (ชุมชน) ที่มีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยกรณีการพิพาทของคูกรณีดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการศึกษาและอธิบายถึงกระบวนการเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของชุมชนในภาคประชาสังคมภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญในบทต่อไป

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาเรื่องการเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การวิเคราะห์เชิงอรรถาธิบาย ซึ่งมีการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Documentary) พรรณนาความจากเอกสารนำข้อมูลตามประเด็นในการศึกษามาวิเคราะห์สรุปและให้ข้อเสนอแนะตามหลักวิชาการ ดังนี้

3.1 แนวคิดในการศึกษา

3.2 สมมติฐาน

3.3 วิธีการศึกษา

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยขอเสนอระเบียบวิธีการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

3.1 แนวคิดในการศึกษา

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจึงได้แนวคิดเพื่อเป็นกรอบในการศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญ ดังนี้

1) การเข้ามามีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องหรือชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม เพื่อเป็นการรับฟังและแลกเปลี่ยนทัศนคติมุมมองจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุดของการเข้ามามีส่วนร่วม

2) ประชาสังคม หมายถึง การรวมกลุ่มของสมาชิกในสังคมด้วยความสมัครใจเพื่อแก้ปัญหาและวิกฤตของสังคม โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการสร้างให้สภาพสังคมและสมาชิกของสังคมมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

3) ความเป็นชุมชนนิยม หมายถึง การเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาคดี โดยการเจรจาบนฐานของเหตุและผลเพื่อเป็นการเสนอหาทางออกให้กับปัญหา อีกทั้งเป็นการแสดงเจตจำนงของชุมชนและการแสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกในชุมชน

4) กระบวนการยุติธรรมชุมชน หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการเจรจา ไกล่เกลี่ย และตัดสินความขัดแย้งหรือข้อพิพาทในชุมชนระหว่างสมาชิกด้วยกันเองในเบื้องต้น เพื่อเป็นการป้องกันและลดความขัดแย้งของข้อพิพาทในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมด้วย

3.2 สมมติฐาน

เป็นที่ทราบกันดีว่ากฎหมายเปรียบเสมือนเครื่องมือประเภทหนึ่งที่ใช้ในการบริหารประเทศการนำกฎหมายที่บัญญัติไว้นานเกินไปมาบังคับใช้โดยไม่มีการปรับแก้เพื่อให้เข้าสภาวะแวดล้อมของการเปลี่ยนแปลงสังคมสมัยใหม่ ย่อมส่งผลกระทบต่อการทำงานทางกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้ ยังส่งผลกระทบต่อสภาพทางสังคมที่ปกครองโดยกฎหมายที่เสื่อมสภาพนั้นด้วยเช่นกัน ในทางปฏิบัติกระบวนการยุติธรรมเป็นหน่วยงานโดยตรงที่นำกฎหมายมาบังคับใช้ในสังคม ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมจึงควรมีการปรับกฎหมายซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการดำเนินงานเพื่อให้เข้ากับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา เพราะเป็นการค้นหาเครื่องมือที่ทันสมัยให้เข้ากับบริบทของสังคมที่

เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจึงมีความสนใจในการเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญ

3.3 วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การวิเคราะห์เชิงอรรถาธิบาย ซึ่งมีการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) ในรายงานการวิจัย เอกสาร ตำรา บทความภายในและภายนอกประเทศ และการทบทวนแนวความคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญ

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ทำการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ตำรา บทความ รายงานการวิจัย และสื่อเอกสารต่างๆทั้งภายในและภายนอกประเทศที่เกี่ยวข้องกับหัวข้องานวิจัยนี้

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่เป็นหลักการ แนวคิดและทฤษฎีที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและผลการศึกษาต่างๆมาวิเคราะห์สรุปตามประเด็นคำถามของการวิจัย และให้ข้อเสนอแนะตามหลักวิชาการ โดยผลการศึกษาจะนำเสนอแบบพรรณนา

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

กระบวนการยุติธรรมเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับวิชาทางนิติศาสตร์ที่ว่าด้วยกระบวนการทางกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายในสังคม แต่อย่างไรก็ตามกระบวนการยุติธรรมที่เน้นชุมชนยังมีความเกี่ยวข้องกับวิชาทางสังคมศาสตร์ อย่างเช่น รัฐศาสตร์ด้วยเช่นกัน เนื่องจากว่ากระบวนการยุติธรรมชุมชนเน้นการให้ประชาชนใช้สิทธิของตนเองเข้ามามีส่วนร่วมและรวมตัวเพื่อเข้ามาร่วมแก้ปัญหาประเด็นสาธารณะทางสังคมในกระบวนการยุติธรรมที่เรียกว่า ภาคประชาสังคม ดังนั้นในบทนี้จะทำการวิเคราะห์กระบวนการยุติธรรมชุมชนในแนวการศึกษารัฐศาสตร์

4.1 ลักษณะกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคม

จากการศึกษาการเสริมสร้างกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญพบว่าลักษณะกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมมีลักษณะที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาสังคม (Civil Society's Participation) หมายความว่า กระบวนการยุติธรรมเกิดจากความต้องการอย่างสมัครใจของสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกลไกหรือกระบวนการยุติธรรมชุมชน โดยเป็นผู้ประสานการเจรจา การไกล่เกลี่ย และการตัดสินข้อขัดแย้งหรือข้อพิพาทของชุมชนในขั้นต้นก่อน จุดประสงค์เพื่อเป็นการระงับข้อขัดแย้งหรือข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี การดำเนินงานแบบประชาสังคมสามารถประหยัดเวลาการดำเนินการในกระบวนการยุติธรรมได้ เนื่องจากว่ากระบวนการยุติธรรมชุมชนเป็นเพียงการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่ขัดแย้งในเบื้องต้น ดังนั้นระยะเวลาในกระบวนการยุติธรรมจึงใช้เวลาน้อยกว่ากระบวนการยุติธรรมกระแสหลักและมีความสะดวกกว่าเพราะโดยมากแล้วจะใช้สถานที่ที่สะดวกในการเดินทางของทั้งสองฝ่าย การเจรจาและไกล่เกลี่ยเป็นการถามถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากมุมมองของทั้งสองฝ่าย ผู้ที่เกี่ยวข้องและประชาชนที่เกี่ยวข้องในชุมชนเพื่อการรับฟังและร่วมกันหาทางออก โดยผู้ถูกกระทำได้รับความพึงพอใจ การออกทางออกนี้ไม่ใช่หาแนวทางเพื่อการแก้แค้นลงโทษผู้กระทำผิด แต่เป็นการหาทางออกเพื่อเยียวยาผู้ถูกกระทำและผู้กระทำผิด กล่าวได้ว่า การประชาสังคมคือพื้นที่เบื้องต้นของกระบวนการยุติธรรมชุมชนในการติดต่อสื่อสารไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ประการที่ 2 ความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Participation Democracy Community) หมายความว่า กระบวนการยุติธรรมเน้นหลักการรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องจากเหตุการณ์จากทุกฝ่ายที่ได้เข้าร่วมและผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคบนฐานของสิทธิความเป็นมนุษย์ของแต่ละคน กระบวนการยุติธรรมที่มุ่งเน้นกระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน โดยพยายามทุกวิถีทางที่จะพัฒนาหรือส่งเสริมให้สมาชิกชุมชนมีโอกาสเข้ามามีสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอโดยผ่านกระบวนการแก้ปัญหาของชุมชน ภายใต้มุมมองที่ว่าทุกฝ่ายต่างก็มีบทบาทอันเป็นเอกลักษณ์และสำคัญต่อการแก้ปัญหาด้วยความเป็นธรรมในการกระทำ จึงต้องอาศัยพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตยในการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในสังคม เพื่อเปิดช่องให้ประชาชน/ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการยุติธรรมได้ กล่าวได้ว่าประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลักการสนับสนุนภาคประชาสังคมอย่างสำคัญที่วางอยู่บนฐาน สิทธิความเท่าเทียมซึ่งนำไปสู่

การมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมภายใต้การแก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน จึงสามารถทำให้สมาชิกของชุมชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน

ประการที่ 3 การลดความขัดแย้งของชุมชน (Community Conflict Reduces) หมายความว่า เป็นกระบวนการยุติธรรมที่สามารถลดความขัดแย้งและประสานความเป็นหนึ่งเดียวของคนในชุมชน หมายถึง แนวทางสำคัญของกระบวนการยุติธรรมชุมชนคือการสมานฉันท์โดยการพูดคุยเจรจาและปรับความเข้าใจของคู่กรณีก่อนกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักทางกฎหมาย โดยการเรียกทั้งสองฝ่ายมาพูดคุยและตกลงการเจรจาข้อพิพาท การเจรจานี้ประกอบด้วยคู่กรณี ผู้ที่เกี่ยวข้องและคนในชุมชน ส่วนนี้สามารถลดความขัดแย้งและประสานความเข้าใจของทั้งสองฝ่าย การตัดสินของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่เน้นการลงโทษเพื่อแก้แค้นแต่เน้นการลงโทษเพื่อทดแทน การลงโทษเพื่อการทดแทนลักษณะนี้ต้องได้รับความพึงพอใจของผู้เสียหายและผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่วนผู้กระทำผิดยอมรับการลงโทษเพื่อปรับปรุงพฤติกรรมตนเองและรับผิดชอบต่อการกระทำ เพราะทฤษฎีทางสังคมศาสตร์กล่าวว่า ชุมชน คือ หมู่คณะ ซึ่งดำเนินวิถีชีวิตร่วมกันในท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยมิได้มีเป้าหมายหรือตกลงดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันมีสายสัมพันธ์ระหว่างกันตามธรรมชาติ ดังนั้น การลงโทษของกระบวนการยุติธรรมชุมชนมีเจตนาเพื่อรักษาสายสัมพันธ์ตามธรรมชาติของสมาชิกในชุมชน

ประการที่ 4 การเสริมสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน (Relationship Community Empowerment) หมายความว่า เป็นกระบวนการยุติธรรมที่เน้นการพูดคุยเจรจาของคนในชุมชนเพื่อหาข้อตกลงร่วมกันต่อข้อพิพาทของในสังคมก่อนถึงกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักทางกฎหมาย เพื่อเป็นการลดความขัดแย้งระหว่างคู่กรณีและสร้างความเข้าใจร่วมกันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น กล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการเน้นหาข้อยุติโดยคนในชุมชนเพื่อประโยชน์สุขของสังคม การเกิดขึ้นของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของชุมชนส่งผลดีต่อสังคมภาพใหญ่เนื่องจากหน่วยทางสังคมเล็กๆทุกหน่วยลุกขึ้นมาดูแลสังคมของตนเองก่อนที่จะสามารถช่วยลดยุติปัญหาของสังคมขนาดใหญ่ กระบวนการยุติธรรมที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของคนในชุมชน การเข้ามามีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมต่อการร่วมพิจารณาข้อพิพาทของคนชุมชนในกระบวนการยุติธรรมชุมชนแสดงให้เห็นความสามัคคีของคนในชุมชนที่ร่วมกันดูแลสังคมที่เขาอยู่อาศัย ซึ่งทำให้คนในชุมชนมีความเข้าใจกันเป็นอย่างดีมากขึ้น เพิ่มความสัมพันธ์ของคนในสังคมให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น โดยชุมชนสามารถตัดสินใจในเรื่องต่างๆที่เป็นผลประโยชน์ร่วมกันได้มากยิ่งขึ้น เป็นต้น สิ่งนี้เปรียบเสมือนว่าทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกันและพร้อมที่จะดูแลชุมชนอีกด้วย เพราะชุมชนเป็นรูปแบบการมีวิถีชีวิตร่วมกันอย่างต่อเนื่อง กลุ่มบุคคลในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากรทางวัฒนธรรม อีกทั้งยังเป็นองค์กรที่มีพลังทางการเมืองเบื้องต้นของประเทศที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของประเทศโดยการสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะความเข้มแข็ง (Legal Empowerment) เพราะการปกครองประเทศจะต้องอาศัยกลไกทางกฎหมาย การทำให้ชุมชนมีความรู้ทางกฎหมายก็จะทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศมากขึ้น

ประการที่ 5 การร่วมกันดูแลปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน (Interest Community) หมายความว่า เป็นกระบวนการยุติธรรมที่สร้างประโยชน์ให้แก่คนส่วนรวมของชุมชน หมายถึง หัวใจหลักของความยุติธรรมอันหนึ่งก็คือ การแจกจ่ายความยุติธรรม (Fair Distribute) ต่อคนในสังคม ในขณะที่เดียวกันประชาสังคมก็คือการรวมตัวของบุคคลเพื่อรักษาผลประโยชน์ให้แก่คนในสังคม ดังนั้นเมื่อประชาสังคมมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของชุมชน จึงทำให้เกิดการสร้างประโยชน์แก่

คนในชุมชนขึ้นมา กฎหมายสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่คนส่วนรวมในชุมชนได้เพราะกฎหมายคือระบบของบรรทัดฐาน (Norm) ซึ่งกำหนดโดยมนุษย์และสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ที่กำหนดความสมบูรณ์ของการมีผลบังคับใช้ ทั้งนี้กฎหมายเป็นเรื่องของบรรทัดฐานที่เป็นมาตรฐานกำหนดว่าการกระทำอันหนึ่งถูกห้ามหรืออนุญาตให้กระทำได้ แต่ไม่ได้กำหนดว่าเป็นสิ่งที่ควรหรือไม่ควร (Ought or not ought) ซึ่งเป็นสิ่งที่อาจเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ได้ สรุปได้ว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของชุมชนโดยภาคประชาสังคมคือ ประชาสังคมเป็นส่วนหนึ่งต่อการเกิดความยุติธรรมอย่างทั่วถึงของคนในสังคม

กล่าวได้ว่าลักษณะทั้ง 5 ประการของกระบวนการยุติธรรมชุมชนมีลักษณะเป็นกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการหรือกระบวนการยุติธรรมขั้นต้นก่อนกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักทางกฎหมายที่ประสงค์ให้สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงการแก้ปัญหาความขัดแย้งและกระบวนการยุติธรรมในชุมชนตนเองอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งความเท่าเทียมนี้หมายถึง การแสดงออกความคิดเห็น สถานะทางสังคมในชุมชน และความเท่าเทียมทางสิทธิบุคคล เป็นต้น ความเท่าเทียมของสมาชิกในชุมชนเพราะว่าทุกคนเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน ฉะนั้นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของชุมชนในภาคประชาสังคมจึงเน้นการรวมกลุ่มบุคคลอย่างเท่าเทียมกันเพื่อมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมสำหรับหาแนวทางแก้ไขปัญหาคือข้อขัดแย้งของสมาชิกในชุมชน ดังนั้นในส่วนนี้สามารถแก้ปัญหาของค่าใช้จ่ายที่สูงของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักในการเข้าสู่กระบวนการทางศาล เช่น ค่าเดินทาง ค่าดำเนินเอกสาร และค่าว่าความเป็นต้น ในขณะที่เดียวกันเมื่อคดียังไม่ไปถึงกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักทางกฎหมายสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายของรัฐในการดำเนินงาน

4.2 โครงสร้างกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคม

จากการศึกษาพบว่าโครงสร้างที่สำคัญของกระบวนการยุติธรรมเกิดขึ้นได้โดยบัญญัติการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน (Community Committees) ไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ และโครงสร้างของคณะกรรมการชุมชน (Community Committees) ประกอบด้วยภาคส่วนดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วในแต่ละโครงสร้างของชุมชนดังต่อไปนี้

4.2.1 ผู้ที่เป็นตัวแทนภาคประชาสังคม (Civil Society Sector)

คือ ผู้ทำหน้าที่ขั้นต้นในการดำเนินการประสานงานข้อพิพาทไปยังเจ้าหน้าที่ตัวแทนฝ่ายองค์กรที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นต้น เนื่องจากว่าประชาสังคมคือเครือข่ายการทำงานที่สร้างความสัมพันธ์หรือกิจกรรมการติดต่อสื่อสารของสังคมในลักษณะต่างๆ การมีส่วนร่วมตรงนี้เพื่อเป็นสักขีพยานและดำเนินแนวทางการปฏิบัติตามข้อตกลงบนพื้นฐานของความสอดคล้องทางกฎหมายกระแสหลัก กล่าวได้ว่าผู้ที่เป็นตัวแทนภาคประชาสังคมในกระบวนการยุติธรรมชุมชนคือผู้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนรับแจ้งความของคู่พิพาทของชุมชน และทำการดำเนินการประสานงานต่อไปยังส่วนอื่นๆ เพื่อร่วมกันหารือและหาแนวทางแก้ไขข้อพิพาท

4.2.2 เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Local Administration Sector)

คือ ผู้ที่เข้ามาเป็นสักขีพยานและชี้แนะแนวทางการเจรจา การไกล่เกลี่ย และการตัดสินข้อพิพาทของคู่กรณีในฐานะที่เป็นหน่วยงานทางการปกครองของชุมชนอย่างเป็นทางการ เนื่องจากการส่งเสริมให้มีกรณีกำลังร่วมกันของทั้งภาครัฐและภาคประชาชนในลักษณะเครือข่ายคือการที่จะต้องมาทำความเข้าใจกันมาผนึกกำลังกันเป็นหนึ่งเดียวที่สำคัญต้องเป็นไปเพื่อสร้างผลประโยชน์ในเชิงการทำงาน

ร่วมในรูปกิจกรรม โครงการ/ แผนงาน ที่จะต้องอาศัยความร่วมมือกัน ต้องผนึกกำลังขอความร่วมมือหรืออาศัยการทำกิจกรรมร่วมมือกันหลายองค์กร โดยอาศัยเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการทำงานของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของคนและปัญหาส่วนรวมในชุมชน กล่าวได้ว่าเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือผู้ที่เข้ามาร่วมรับฟังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากทั้งสองฝ่ายและแนะนำแนวทางเพื่อลดปัญหาข้อขัดแย้งในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องดูแลความสงบเรียบร้อยของท้องถิ่น

4.2.3 เจ้าหน้าที่ตำรวจ (Local Police Sector)

คือ ผู้ที่เข้ามาเป็นผู้ชี้แนะและชี้แนะแนวทางการเจรจา การไกล่เกลี่ย และการตัดสินข้อพิพาทของคู่กรณีตามอย่างไม่เป็นทางการแนวทางกฎหมายกำหนดเพื่อให้อยู่บนฐานตามครรลองของกฎหมายหรือไม่ไปขัดต่อกฎหมาย จุดประสงค์ของการให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาร่วมเพราะว่าในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการเสริมสร้างพลังชุมชนจึงควรทำงานกับกลุ่มผู้พักอาศัยและชุมชนในการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรม เป้าหมายเพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์กับชุมชนและเพื่อความพึงพอใจของสาธารณชนต่อการทำงานของหน่วยงาน กล่าวได้ว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจคือผู้ที่เข้ามาร่วมรับฟังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากทั้งสองฝ่ายและแนะนำแนวทางเพื่อลดปัญหาข้อขัดแย้งในฐานะผู้ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยของท้องถิ่น การแนะนำแนวทางโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นไปเพื่อหาข้อยุติการพิพาทตามกรอบของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

4.2.4 ผู้ใหญ่บ้าน (Head of Community Sector)

คือ ผู้ที่เข้ามาเป็นสักขีพยานและชี้แนะแนวทางการเจรจา การไกล่เกลี่ย และการตัดสินข้อพิพาทของคู่กรณีในฐานะผู้นำของชุมชนอย่างเป็นทางการ หลักการทฤษฎีการมีส่วนร่วมแบบความเป็นตัวแทนที่เห็นว่าผู้แทนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของชุมชน เช่น ขั้นตอนการวิเคราะห์ตัดสินใจ การวางแผนกระบวนการ และการปฏิบัติแผน เป็นต้น เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนหรือเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งกล่าวได้ว่าผู้ใหญ่บ้านคือผู้ที่เข้ามาร่วมรับฟังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากทั้งสองฝ่ายและชี้แนะแนวทางการพิพาทของคู่กรณีเพื่อลดปัญหาข้อขัดแย้งในฐานะผู้นำของชุมชน การชี้แนะของผู้ใหญ่บ้านสามารถทำได้บนฐานที่เคยเกิดของกรณีนี้ขึ้นมาแล้วในชุมชนเพื่อให้ข้อคิดเห็นแก่ทั้งสองฝ่ายและเป็นการเสริมสร้างสัมพันธภาพของชุมชน

4.2.5 ผู้ที่เป็นตัวแทนคู่กรณี (Persecutor and Victim Sector)

คือ ผู้กระทำและผู้ถูกกระทำหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของทั้งสองฝ่ายจากข้อพิพาทที่เกิดขึ้นเป็นผู้ที่เข้ามาเล่าเหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นให้แก่คณะกรรมการชุมชน (Community Committees) โดยการเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต้องอยู่บนฐานความจริงเพื่อหาแนวทางการแก้ไขและการเยียวยาต่อข้อพิพาทที่เกิดขึ้น เนื่องจากว่าการมีส่วนร่วมเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นกระบวนการที่ทำให้ข้อมูลข่าวสาร ทั้งด้านที่เป็นข้อเท็จจริงและด้านที่เป็นความคิด ความรู้สึก ความคาดหวัง ได้ถูกแสดงออกมาอย่างหลากหลายกลุ่มลึกและสมบูรณ์ครบถ้วนมากขึ้น ซึ่งจะทำให้การวินิจฉัยปัญหาและการเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหาที่หลากหลายและตรงกับความต้องการของชุมชนหรือประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้น กล่าวได้ว่ากระบวนการยุติธรรมชุมชนเน้นให้ผู้กระทำและผู้ถูกกระทำคือศูนย์กลางในการการเจรจา การไกล่เกลี่ย และการตัดสิน เพื่อการหาทางออกและเยียวยาดีกว่าเน้นการหาผู้ที่กระทำผิดและการลงโทษผู้ที่กระทำผิด

กล่าวได้ว่าโครงสร้างกระบวนการยุติธรรมชุมชนเป็นกระบวนการยุติธรรมที่ยับยั้งป้องกันการแก้ไขฟื้นฟูข้อพิพาทในระดับชุมชน (หมู่บ้านหรือตำบล) ก่อนไปถึงกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักทางกฎหมาย ในรูปแบบการผสมระหว่างองค์กรที่ไม่เป็นทางการและเป็นทางการ ภาพรวมของโครงสร้างกระบวนการยุติธรรมชุมชนเริ่มจากภาคประชาสังคมนำปัญหาข้อพิพาทของคู่กรณีมาร่วมกันหาทางออกจากภาคส่วนที่สำคัญในระดับชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นต้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการยุติธรรมชุมชนจะเชิญผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับฟังและส่วนการเจรจา การไกล่เกลี่ย และการตัดสินให้แต่ผู้ที่เป็นตัวแทนคู่กรณีทำการตัดสินใจตามคำชี้แนะจากผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งนั้น ส่วนภาคประชาสังคมคือผู้ที่ดำเนินการประสานการทำงานของกระบวนการยุติธรรมชุมชนไปยังฝ่ายต่างๆในระดับชุมชนเพื่อดูแลและปกป้องชุมชน ถ้าในระดับชุมชนไม่สามารถเจรจา ไกล่เกลี่ย และหาข้อตกลงกันได้ถึงค่อยนำข้อพิพาทไปสู่อัยการและศาลต่อไป

4.3 การประยุกต์ใช้กระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคม

กระบวนการยุติธรรมชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ต้องเกิดจากการทำควบคู่ไปด้วยกันระหว่างการบัญญัติประเด็นกระบวนการยุติธรรมชุมชนไว้ในกฎหมายสูงสุดและการนำกระบวนการยุติธรรมชุมชนมาประยุกต์ใช้ในภาคประชาสังคม สำหรับประเทศไทยการเกิดขึ้นของกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมสามารถเกิดขึ้นได้จากการปกครองส่วนท้องถิ่นและการปกครองส่วนภูมิภาค เพราะทั้งสองหน่วยงานนี้ถือว่าเป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดและพันธกิจของภาคส่วนทั้งสองยังมีความเกี่ยวข้องกับชุมชนอย่างโดยตรงมากกว่าหน่วยงานอื่นของการบริหารประเทศ

สำหรับการปกครองส่วนท้องถิ่น คือ การปกครองที่รัฐบาลกลางให้อำนาจหรือกระจายอำนาจ (Decentralization) ไปให้หน่วยการปกครองท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีโอกาสในการปกครองร่วมกันตามสภาพสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของตนเอง การเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีการปกครองของตนเอง แต่อยู่ภายใต้การปกครองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มาจาก การเลือกตั้งของคนท้องถิ่นด้วย เพราะว่าการดำเนินงานหรือกิจกรรมทุกอย่างภายใต้รัฐต้องอยู่ภายใต้ระเบียบการบริหารแผ่นดินของรัฐและการจัดสรรงบประมาณของรัฐในการดำเนินงานหรือกิจกรรมท้องถิ่น กระบวนการยุติธรรมชุมชนเป็นกระบวนการเสริมความเป็นหุ้นส่วนร่วมกับชุมชน นโยบายหลักของยุติธรรมชุมชนจึงอยู่ที่การแก้ปัญหาเชิงรุกโดยมุ่งที่การป้องกัน ควบคุม และลดการเกิดอาชญากรรม รวมทั้งการเยียวยาความเสียหายจากอาชญากรรม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำรงไว้ซึ่งความปลอดภัยและความยุติธรรมในชุมชน รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน กระบวนการยุติธรรมชุมชนสามารถเริ่มจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ดังนี้คือ มีการจัดงบประมาณสำหรับการดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมชุมชนในแต่ละพื้นที่และสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวก ณ ขณะที่มีการดำเนินงานกระบวนการยุติธรรมชุมชนในพื้นที่นั้น และส่งผลให้เกิดการเกิดขึ้นของกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมอย่างไม่เป็นทางการเกิดขึ้นได้ง่ายและรวดเร็วมากขึ้นกว่าเดิม ส่วนการปกครองส่วนภูมิภาค คือ การที่ราชการส่วนกลาง โดยกระทรวง ทบวง กรม ต่างๆ จะแบ่งอำนาจในการบริหารบางส่วนให้แก่ราชการในส่วนภูมิภาคที่ปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่ได้มีอำนาจในการใช้ดุลยพินิจตัดสินใจ แก้ไขปัญหา ตลอดจนริเริ่มนโยบายต่างๆ ภายใต้กรอบและอำนาจที่ได้รับมอบไปจากส่วนกลาง ซึ่งการบริหารงานลักษณะนี้เรียกว่า การแบ่งอำนาจหรือมอบอำนาจ กระบวนการยุติธรรมชุมชนคือกระบวนการที่ว่าด้วยกลยุทธ์ในการลดอาชญากรรมและป้องกันอาชญากรรมด้วยการสร้างและส่งเสริมการทำงาน ซึ่งนโยบายของรัฐทั้งหลายที่มุ่งต่อสู้ปัญหาอาชญากรรม เมื่อเดินตามวิธีการแนวคิดยุติธรรมชุมชนจะเน้นการทำงานในเชิงรุก (Proactive) และเน้น

ความสามารถในการแก้ปัญหา (Problem-Solving) โดยมุ่งไปที่การป้องกันอาชญากรรม, ควบคุมอาชญากรรม, ลดปัญหาอาชญากรรมและเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรม กระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ในองค์กรปกครองส่วนภูมิภาคโดยการกำหนดเป็นนโยบายของรัฐว่าข้อพิพาทประเภทใดบ้างที่เปิดโอกาสให้ประชาชนนั้นเจรจา ไกล่เกลี่ย และหาข้อตัดสินร่วมกันเอง โดยการที่ประชาสังคมร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนภูมิภาคเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมการพิจารณาข้อพิพาทของคนในชุมชนโดยเป็นผู้รับฟังข้อคิดเห็นอย่างเป็นกลางระหว่างคู่กรณี ซึ่งส่งผลให้คู่กรณีมีความเข้าใจต่อการกระทำของคู่กรณีมากยิ่งขึ้น ถ้ากระบวนการยุติธรรมชุมชนสามารถช่วยกันพิจารณาข้อพิพาทที่เป็นที่พอใจของทั้งฝ่าย จึงไม่ต้องดำเนินการทางกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักทางกฎหมาย ในระดับของชุมชนการมีบทบาทเช่นนี้ของประชาสังคมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภูมิภาคสามารถลดจำนวนคดีทางกฎหมายและความขัดแย้งทางสังคมได้ในอนาคต ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคนในท้องถิ่นจะช่วยดูแลสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่และสมาชิกท้องถิ่นรู้สึกว่ายู่ร่วมกันในสังคมนั้น

กล่าวคือ การประยุกต์ใช้กระบวนการยุติธรรมชุมชนโดยประชาสังคมสามารถจากภารกิจริเริ่มขององค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรการปกครองส่วนภูมิภาคที่จะเป็นหน่วยงานหลักในการสนับสนุน เพราะว่าเป็นทั้งสองเป็นหน่วยงานของรัฐที่ทำงานใกล้ชิดกับชุมชนในขนานต่างๆของประเทศ และสามารถปัญหา 3 ด้าน ตัวอย่างเช่น โครงสร้าง วิธีการพิจารณาคดี และการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นต้นของกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบัน ซึ่งจะช่วยลดความสัมพันธ์ของกฎหมายระหว่างประชาชนกับรัฐจากแนวตั้งเป็นแนวราบและที่สำคัญคือองค์กรทั้งสองมีพันธกิจที่เกี่ยวกับทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อม ถือว่าเป็นการผสมผสานระหว่างองค์กรที่ไม่เป็นทางการและเป็นทางการในการประยุกต์ใช้กระบวนการยุติธรรมชุมชน สำหรับสังคมไทยควรมีการประยุกต์ใช้กระบวนการยุติธรรมชุมชนจากทั้งสององค์กรเพราะว่ากระบวนการยุติธรรมชุมชนจะประสบความสำเร็จมีไม่เพียงการผลักดันเชิงนโยบายและการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรม หากแต่ต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจของผู้ปฏิบัติ ความตั้งใจจริงและความชัดเจนในระดับนโยบายของผู้บริหาร ไม่ใช่แต่เพียงว่าออกกฎหมายใหม่มากำหนดในเรื่องนั้นๆ แล้วจะประสบความสำเร็จเสมอไปเพราะปัญหาของสังคมไทยไม่ใช่การขาดกฎหมายเท่าที่มีอยู่แล้วในขณะนี้ ก็สามารถผลักดันทางยุทธศาสตร์ด้านการประยุกต์ใช้เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือในการทำให้กระบวนการยุติธรรมชุมชนที่ศึกษาประสบความสำเร็จได้ในระดับหนึ่ง

4.4 แนวทางการบัญญัติกระบวนการยุติธรรมชุมชนของภาคประชาสังคมในกฎหมายรัฐธรรมนูญ

กระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมสามารถมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้นโดยการบัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศนั้นๆ สาเหตุของความจำเป็นในการบัญญัติกระบวนการยุติธรรมชุมชนในกฎหมายรัฐธรรมนูญเพราะสังคมสมัยใหม่กฎหมายเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อรัฐที่มีดินแดนกว้างขวางเป็นอย่างยิ่ง เพราะกฎหมายของรัฐได้เข้ามามีบทบาทเพิ่มมากขึ้นต่อการกำหนดมาตรฐานความสัมพันธ์ของคนในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมขนาดใหญ่ในหลายประเทศปัจจุบันกฎหมายของรัฐโดยเฉพาะกฎหมายสูงสุด (กฎหมายรัฐธรรมนูญ) ได้เข้ามาทดแทนกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ที่เคยดำรงมาตามจารีตประเพณี กฎหมายยังเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคมเพื่อดำรงความสัมพันธ์และระเบียบแบบแผนให้ยืนยาว แนวทางของการอยู่ร่วมกันของกฎหมายและจารีตของสังคมในกระบวนการยุติธรรมชุมชนคือการบัญญัติจารีตของสังคมไว้ในกฎหมายสูงสุด สำหรับการศึกษาวิจัยขึ้นนี้พบว่า การเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญ กรณีประเทศไทยสามารถทำได้โดยบัญญัติไว้ใน 2 หมวดหลักๆ คือ หมวดสิทธิทางกระบวนการยุติธรรมและ

หมวดสิทธิชุมชน สำหรับหมวดกระบวนการยุติธรรมต้องกล่าวถึงควรมีการบัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญว่า กระบวนการยุติธรรมชุมชนเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของบุคคลในรัฐเพื่อการระงับข้อพิพาทของประชาชน โดยรัฐนั้นจะมีการเตรียมการในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมโดยองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรการปกครองส่วนภูมิภาค เป็นต้น และภายใต้การบัญญัตินี้ควรกล่าวถึงโครงการคณะกรรมการชุมชน (Community Committees) ไว้อย่างละเอียดด้วย แต่อย่างไรก็ตามคณะกรรมการชุมชน (Community Committees) สามารถปรับได้ตามเหมาะสมของแต่ละชุมชน ส่วนในหมวดสิทธิชุมชนควรกล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นการเปิดโอกาสตามกฎหมายของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม และการเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นของกระบวนการยุติธรรมจากกระบวนการตำรวจถึงชั้นศาล เช่น การยอมรับข้อกล่าวหา การดำเนินการในชั้นศาล และการในการรับฟังการพิจารณาคดี เป็นต้น โดยมาตรานี้ควรระบุถึงกระบวนการยุติธรรมชุมชนไว้ว่า ประชาชนหรือการรวมกลุ่มของประชาชนในรูปแบบประชาสังคมมีสิทธิและเสรีภาพภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมชุมชนในประเด็นข้อพิพาทที่ตนเองและชุมชนได้รับผลกระทบ โดยรัฐนั้นจะมีการสนับสนุนในการเข้าสู่และกระบวนการดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมชุมชนในทุกรูปแบบ

4.5 ยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมนำไปสู่ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ

กระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมนำไปสู่แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือหรือฐานคิดที่ว่าความชอบธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเป็นเรื่องความพึงพอใจแบบมีเหตุผลของสาธารณะ โดยเหตุผลที่ว่านี่แน่นอนจะต้องวางอยู่บนเหตุผลในเชิงศีลธรรมผสมด้วย เมื่อประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือมีแนวคิดที่ว่าความสมเหตุสมผลของสาธารณะไม่ได้เกิดจากเจ้าหน้าที่รัฐหรือผู้ปกครองไม่สามารถอ้างได้ว่าเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุด รากฐานของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือนี้ให้ความหมายกับประชาชนว่าเป็นสิ่งที่งามและมีคุณค่า สิ่งสำคัญที่สุดในกรอบของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือสิ่งที่ขาดไปไม่ได้คือ ความเท่าเทียมกันทางการเมือง (Political Equality) ของประชาชน โดยการถกเถียงสำคัญมากเพราะการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนเป็นการแสดงออกการสื่อสารเชิงเหตุผล (Communicative Reason) สำหรับประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือมีความคิดที่จะสร้างความยุติธรรมเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้นจึงจำเป็นที่จะสร้างพื้นที่สำหรับการปรึกษาหารือเพื่อเปิดทางให้กับพลเมืองที่ไม่เห็นด้วยในทางการเมืองหรือมีความขัดแย้งทางการเมืองสามารถที่จะพูดคุยแลกเปลี่ยนในอาณาเขตสาธารณะได้ด้วยความคิดที่ว่าจะมีการดึงผู้เข้าร่วมมาให้ได้มากที่สุด และคาดหวังว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนั้นจะเป็นที่ยอมรับของทุกๆฝ่ายโดยปราศจากการบังคับ “การปรึกษาหารือกันอย่างสมเหตุสมผลนี้เองทำให้บุคคลนั้นสามารถที่จะยอมรับว่าความคิดหรือการกระทำของตนเองนั้นผิด ครั้นเมื่อผิดแล้วเขาหรือเธอคนนั้นก็พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ความสมเหตุสมผลจึงเป็นสายสัมพันธ์สองทางและยังเป็นสามสัมพันธ์ที่พร้อมจะเปลี่ยนแปลงเสมออีกด้วย ถ้าจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ ทุกคนพร้อมที่จะสละเรือหรือพร้อมที่จะเปลี่ยนค่าย” เมื่อความสมเหตุสมผลเป็นที่ยอมรับได้กันทุกๆไปก็แสดงให้เห็นว่ากรอบแนวคิดแบบชุมชนนิยมที่มนุษย์แต่ละคนมีค่าได้ความนิยมและทำให้พลเมืองมีเป้าหมายอะไรบางอย่างร่วมกันหรือแม้กระทั่งฉันทานุมัติเป็นสิ่งที่สามารถจะบรรลุเป้าหมายได้ การศึกษาวิจัยชิ้นนี้พบว่าการเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยกำหนดหมวดปรองดองให้มีเนื้อหาแบบประชาธิปไตยปรึกษาหารือ การนำแนวคิดนี้ไปบัญญัติในรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นการส่งเสริมความเท่าเทียมของพลเมืองในรัฐและการเปิดโอกาสให้พลเมืองเกิดการร่วมกลุ่มในการปรึกษาหารือทางการเมือง

ตั้งแต่ระดับ ครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศ และเพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจและหาฉันทานุมัติทางสังคมการเมืองอีกด้วย ซึ่งจะนำไปสู่การมีความยุติธรรมที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

กล่าวได้ว่า การบัญญัติกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมอย่างครอบคลุมไว้ในหมวดทางกระบวนการยุติธรรมและหมวดสิทธิชุมชนในกฎหมายรัฐธรรมนูญนั้นสามารถเกิดการเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญต่อกระบวนการยุติธรรมทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมของประเทศไทยและประชาชนไทยอย่างครบถ้วนและสมบูรณ์ ในรูปธรรมคือการเกิดขึ้นของคณะกรรมการชุมชน (Community Committees) การบัญญัติกระบวนการยุติธรรมชุมชนในกฎหมายสูงสุด และหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น และในทางนามธรรมคือประชาชนของประเทศมีองค์ความรู้ด้านสิทธิและเสรีภาพของตนเองและชุมชนในกระบวนการยุติธรรม ยังสามารถนำไปสู่ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) ได้อีกด้วย

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาลักษณะและโครงสร้างของกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคม เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติและโดยการบัญญัติไว้เป็นมาตราหนึ่งของกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศไทย งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยทำการเก็บข้อมูล เอกสาร ตำรา บทความ รายงานการวิจัย และสื่อเอกสารต่างๆทั้งภายในและภายนอกประเทศที่เกี่ยวข้องกับหัวข้องานวิจัยนี้ ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะของงานวิจัยชิ้นนี้ได้ดังต่อไปนี้ จากการศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้พบว่ามีลักษณะที่สำคัญอยู่ 5 ประการของ

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 ลักษณะของกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคม

กระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคม คือ กระบวนการยุติธรรมชุมชนมีลักษณะเป็นกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการที่เกิดจากการรวมตัวอย่างสมัครใจของภาคประชาสังคม มีวัตถุประสงค์ให้สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงการแก้ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนและกระบวนการยุติธรรมชุมชนตนยังให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมของสมาชิกกันบนฐานของความเป็นประชาธิปไตย และขณะเดียวกันยังสามารถเสริมสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนเพื่อการรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมในชุมชนมากกว่าส่วนบุคคลใดบุคคลหนึ่งอีกด้วย

5.1.2 โครงสร้างของกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคม จากการศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้พบว่าโครงสร้างหลักที่สำคัญของกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคม คือ โครงสร้างกระบวนการยุติธรรมที่ยับยั้งป้องกันการแก้ไขฟื้นฟูข้อพิพาท โดยการเจรจา โกล่เกลี่ย และการตัดสินข้อพิพาทร่วมกันโดยหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นต้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการยุติธรรมชุมชนจะเชิญ ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับฟังและส่วนการเจรจา การไกล่เกลี่ย และการตัดสินข้อขัดแย้ง ให้แต่ผู้ที่เป็นตัวแทนคู่กรณีทำการตัดสินใจตามคำชี้แนะจากผู้ที่เกี่ยวข้องฟังเท่านั้น ส่วนภาคประชาสังคมคือผู้ที่ดำเนินการประสานการทำงานของกระบวนการยุติธรรมชุมชนไปยังฝ่ายต่างๆในระดับชุมชน เพื่อดูแลและปกป้องชุมชน

5.1.3 การประยุกต์ใช้กระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคม จากการศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้พบว่าการที่นำกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทยในทางปฏิบัติโดยการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแง่การสนับสนุนงบประมาณและสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมชุมชน และองค์กรปกครองส่วนภูมิภาคโดยกำหนดเป็นนโยบายของรัฐด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชน เพราะเป็นหน่วยงานที่รับนโยบายของรัฐมาปฏิบัติกับชุมชนตามความเหมาะสมทางด้านต่างๆของสังคมนั้น

5.1.4 แนวทางการบัญญัติกระบวนการยุติธรรมชุมชนของภาคประชาสังคมในกฎหมายรัฐธรรมนูญ จากการศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้พบว่าแนวทางการนำกระบวนการยุติธรรมชุมชนมาใช้ในประเทศไทยในทางปฏิบัติโดยการบัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมและสิทธิชุมชนในหมวดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมีการบัญญัติไว้ในกระบวนการยุติธรรมตาม

กฎหมายรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นการเปิดโอกาสตามกฎหมายของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม ส่วนในหมวดสิทธิชุมชนที่ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นการส่งเสริมสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในการเป็นสมาชิกของรัฐและสิทธิของประชาชนนั้นสามารถนำไปสู่การมีเสรีภาพในการกระทำหรือแสดงออกตามกฎหมาย

5.1.5 การนำไปสู่ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ จากการศึกษางานชิ้นนี้พบว่ากระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมมีความเกี่ยวข้องกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ เพื่อการบัญญัติในหมวดรับรองในรัฐธรรมนูญ เพราะหัวใจสำคัญของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือคือการร่วมกันหาทางออกโดยการเจรจา พุดคุย แบบสมเหตุสมผลในเรื่องสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับทุกคน รัฐธรรมนูญเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุกคนในรัฐ ดังนั้นการบัญญัตินี้ก่อให้เกิดประชาธิปไตยใหม่ที่เรียกว่าประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในสังคมและอีกยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดกับชุมชน

5.2 ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหา

ผลจากการศึกษาที่ได้นำเสนอสามารถแนะแนวทางที่เหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้และการบัญญัติกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมดังต่อไปนี้

1) รัฐบาลเสริมสร้างกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมไว้ในนโยบายในการทำงานเพื่อที่ภาครัฐสามารถเข้ามาเป็นหุ้นส่วนหนึ่งของชุมชน (Community based partnership)

2) รัฐบาลควรที่จะบัญญัติเรื่องนี้ไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นการรับรองและการสนับสนุนสถานะของศูนย์ยุติธรรมชุมชนในกฎหมายสูงสุดของประเทศ

3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมด้านความรู้กระบวนการยุติธรรมชุมชนและแนวความคิดชุมชนในโลกปัจจุบันแก่ประชาชนแต่ละท้องถิ่น

5.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในครั้งต่อไป

จากผลการศึกษาที่ได้นำเสนอสามารถแนะแนวทางที่เหมาะสมสำหรับผู้สนใจศึกษาการประยุกต์ใช้และการบัญญัติกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมดังต่อไปนี้

1) ควรมีการศึกษาถึงวิวัฒนาการของกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมในต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศที่มีสมรรถนะทางการปกครองเท่ากับประเทศไทยที่สามารถนำมาปรับใช้กับประเทศไทยได้

2) ควรมีการศึกษาแนวทางกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมในการประยุกต์ใช้และการบัญญัติไว้ในกฎหมายสูงสุดของต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศที่มีสมรรถนะทางการปกครองเท่ากับประเทศไทย พร้อมทั้งวิเคราะห์ถึงจุดอ่อนและจุดแข็ง

3) ควรมีการศึกษาการกระบวนการยุติธรรมชุมชนในภาคประชาสังคมภายใต้บริบทประชาคมอาเซียนและสังคมโลกสมัยใหม่

บรรณานุกรม

- กรมคุมประพฤติ. (2551) รายงานการดำเนินงานตามโครงการนำกระบวนการนำกระบวนการยุติธรรม
เชิงสมานฉันท์มาใช้ในงานคุมประพฤติ ประจำปีงบประมาณ 2550. เอกสารหมายเลขที่ 2/2551.
กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม.
- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. (2545). ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: หลักการและแนวคิด ในกระบวนการ
ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทยม รวบรวมโดย ดร. กิตติ
พงษ์ กิตยารักษ์. หนังสือชุดปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม ลำดับที่ 3, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือน
ตุลา.
- คณิต ณ นคร. (2557) กระบวนการยุติธรรมกับรัฐธรรมนูญใหม่. คำนวณที่ 30 กันยายน 2558 จาก
http://isranews.org/isranews-article/item/35204-policy_35204.html.
- จรัล ดิษฐาอภิชัย. เรื่องสิทธิมนุษยชน : สิทธิมนุษยชนกับกระบวนการยุติธรรม (ตอนที่ 1) คำนวณที่ 31
กันยายน 2558 จาก <http://www.fpps.or.th/news.php?detail=n1147035015.news>.
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวยและคณะ. (2548). วรรณกรรมปริทัศน์ เรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์;
การคืน “อำนาจ” แก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย (สกว.).
- ชูชัย ศุภวงศ์. ยุวดี คาดการณ์ไกล บรรณาธิการ. (2540) ประชาสังคม: ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย
กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2540) การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสนับสนุนการพัฒนาขององค์กร
ประชาชน. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์.
- พัชราภรณ์ สุรรองช้าง. (2551) เครือข่ายยุติธรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในตำบล
หนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม.
- ไพสิฐ พาณิษฐ์กุล (2557) รายงานการศึกษาความเข้าใจความยุติธรรมทางสังคม คำนวณที่ 11 กันยายน
2558 จาก http://social-agenda.org/wp-content/uploads/2013/02/Social-Justice_Pisit.pdf.
- พีรพันธุ์ สั่งเรื่อง (2549) การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายโครงการป้องกันและแก้ไข
ปัญหาอาชญากรรม: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลแม่ริม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ภูริชญา กันทะเนตร. (2552) กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice). คำนวณที่ 17
กันยายน 2558 จาก <http://www.thailawtoday.com/laws-commentaries/1172--restorative-justice.html>.
- สมลักษณ์ ไชยเสริฐ. (2549) การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในคณะกรรมการตรวจสอบ
และติดตามการบริหารงานตำรวจสถานีตำรวจนครบาล. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สวนดุสิต.
- สมชาย ปรีชาศิลป์กุล. (2554) เพศวิถีในคำพิพากษา. กรุงเทพฯ: รายงานการวิจัยเรื่องเพศวิถีในคำ
พิพากษา.

- สถาบันพระปกเกล้า. (2549) การปฏิรูปรัฐธรรมนูญ: มุมมองเชิงเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2557) แนวทางการปฏิรูปเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยรัฐธรรมนูญกลางแปลง. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สุทธิพล ทวีชัยการ. (2548) “ทางเลือกในการเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งกรณีผู้มีส่วนได้เสียหลายฝ่าย: การเจรจาต่อรองการไกล่เกลี่ยหรือกระบวนการผู้มีส่วนได้เสียหลายฝ่าย” ในวารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิต ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2548 หน้า 32
- ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ กองแผนงาน กรมราชทัณฑ์ สถิติผู้ต้องขังทั่วประเทศ รท.102(ก) สํารวจ ณ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2558 สืบค้นหาออนไลน์วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2559 http://www.correct.go.th/stat102/display/result_pdf.php?date=2015-10-01
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2556) ฐานทางความคิดของ “ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ” ค้นวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2559 จาก http://kpi.ac.th/media/pdf/M7_101.pdf
- ธีรยุทธ บุญมี. (2547) ประชาสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายธาร.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2536) สังคมเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มิ่งมิตร.
- วรภรณ์ บัวเพื่อน. (2525) บทบาทและการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิทยากร เชียงกูล (2550) อธิบายศัพท์สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์สายธาร.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2000). A Guidebook for Involving Citizens in Community Decision Making [In Thai: คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนการตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม]. Nonthaburi: King Prajadhipok's Institute
- สมชาย เอี่ยมอนุพงษ์ (2546). กระบวนทัศน์ใหม่: ยุติธรรมชุมชน. ในรายงานการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง กระบวนทัศน์ใหม่: ยุติธรรมชุมชน กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- หลวงสุทธิวาทนฤพุดิ. (2540) ประวัติกฎหมาย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อนุชาติ พวงสำลีและ กฤตยา อาชวนิจกุล, บรรณาธิการ (2542) ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง นครปฐม: โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อรัญ สุวรรณบุปผา. (2518) หลักอาชญาวิทยา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- อลงกต วรกี. (2542) ทบทวนแนวความคิดเกี่ยวกับประชาสังคมหรือประชาคม. นิตยสารท้องถิ่น (เม.ย. 2542, 60-65).
- อังคณา บุญสิทธิ์ และคณะ. (2551) กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับวัฒนธรรมการระงับข้อพิพาทในท้องถิ่นไทย. รายงานวิจัยเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อังคณา บุญสิทธิ์. (2549) กระบวนการยุติธรรมชุมชน เรื่องกระบวนทัศน์ใหม่: ยุติธรรมชุมชน.
- อังคณา บุญสิทธิ์. (2549) หลักการแนวคิดเรื่องยุติธรรมชุมชน, กรมราชทัณฑ์: จุลสารอาชญาวิทยาฉบับที่ 1 ปีที่ 3 เดือนเมษายน.
- Braithwaite, J. (1998) “Restorative Justice: Assessing an Immodest Theory and a Pessimistic Theory” In Crime and Justice: A Review of Research, Vol.23 edited by Michael Tonry, Chicago: University of Chicago, Press.
- Braithwaite, J. (1993) “Juvenile offending: New theory and practice” National Conference on Juvenile Justice, Conference Proceedings no, ed. Atkinson, L. and Gerull, S. Canberra: Australian Institute of Criminology.

- Braithwaite, J. (2002) *Restorative Justice and Responsive Regulation*. New York: Oxford University Press.
- Cesar, B. (1963) *On Crimes and punishments*. H. Pallucci (Trans) Indianapolis: Bobbs-Merrill Publishing, Inc.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1981). *Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation*. Ithaca, NY: Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University.
- Etzioni, A. (1993). *The Spirit of Community: Rights, Responsibilities and the Communitarian Agenda*. New York: Crown Publishers.
- Gerald F. Gaus. (1996) *Justificatory Liberalism: An essay on Epistemology and Political Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Goldstein, H. (1973). *Social work practice: A unitary approach*. Columbia: University of South Carolina Press.
- James L. Creighton. (2005). *The Public Participation Handbook: Making Better Decisions through Citizen Involvement*. Jossey Bass Publisher.
- Kurki, Leena. (2000) "Restorative and Community Justice in the United States." In *Crime and Justice: A Review of Research* Vol.27, pp. 235-303. Edited by Michael Tonry. Chicago: University of Chicago Press.
- Packer L. Herbert. (1969) *The limits of the criminal sanction*. Stanford: Stanford University Press.
- Roche, D. (2003). *Accountability in restorative justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Susan Sharpe. (2001). "Restorative Justice, a Vision for Headling and Change." Cited in <http://3.ns.sympatico.ca/ijs/core.htm>.
- Zehr, H. (2005). "Changing Lenses: A new focus on crime and justice." Scottsdale, PA: Herald Press.